

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/10 Spring 2016, p. 31-58

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9353>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

 Received/Geliş: 19.02.2016

 Accepted/Kabul: 19.06.2016

 Referees/Hakemler: Doç. Dr. Beyhan KANTER – Doç. Dr. Orhan OĞUZ

This article was checked by iThenticate.

MİLLİYETÇİLİK VE YAZIN BAĞLAMINDA TÜRK ROMANINDA (1950-1980) GAYRİMÜSLİM AZINLIKLAR

*Yahya AYDIN**

ÖZET

Edebî türler içerisinde roman, diğer türlerle kıyaslandığında, geleneksel anlatı formlarından ilk ve ciddi kopuşu ifade eden anlatı türüdür. Roman sözcüğünün taşıdığı (novel/yeni) anlam, bunu açıkça ortaya koymaktadır. “Modern çağın epiği” olarak kabul edilen roman, modern bir olgu olan ulus oluşumunu en iyi temsil eden türdür. Türk romanında Meşrutiyet dönemi gelişmeleri, toprak kayıpları, Balkan Harpleri, I. Dünya Savaşı, İstanbul’un işgal edilmesi vb. birçok olay, milliyetçi duyguların işlenmesi için elverişli bir konu skalası sunmuştur.

Azınlıklar konusu, milliyetçilik bağlamında, “tutkulu ve hırs yüklü” bir biçimde Türk romanının üzerinde durduğu önemli meselelerden biridir. Bu çalışmada da dünyada milliyetçiliğin zirveye çıktığı yılların (1918-1950) hemen akabinde yayımlanan bazı romanlarda (1950-1980), azınlıklar konusunun nasıl işlendiği ana hatlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

İnsancıl bir bakış ve sınıf gerçeği açısından azınlıkları konu alan romanlarda, genel olarak azınlıkların olumlu tipler olarak çizildiği görülürken, yaşanan vahim olaylar neticesinde ülkeyi terk etmeleri ise kayıp olarak nitelenir. Yaşanan bazı olumsuzluklar dönemin iktidarına fatura edilir.

Ulusal ve milliyetçi bir perspektifle azınlıkları ele alan romanlarda azınlıklar, ülkenin işgali sonrasında şımarıklık yapan ve taşkınlık gösteren kişiler olarak anlatılır. Türklere karşı sergiledikleri çirkin davranışlar, roman kahramanlarının milli bilinçle dolmalarına vesile olur. Ayrılmakçı fikirler gütmeyen azınlıklar, olumlu ve iyi yönleriyle romana dâhil olurlar. “İhanet edenler ise er geç cezalandırılacaktır” düşüncesi de (Küçük Ağa vb.), bazı romanlarda işlenir.

İslâmcı bakış açısıyla yazılan romanlarda azınlıkların ele alınışı, milliyetçi görüş ile paralellikler gösterir. Bazı yazarlarda azınlıklara “metres olmak” lâıyk görülürken, bazılarında da onların Batı tarafından

* Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: yahyaaydin@duzce.edu.tr

içimize sokulan Truva atı olduğu düşüncesi işlenir. Yahudilerin adı ise bozgunculuk ve yıkımla özdeşleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk romanı, gayrimüslim azınlıklar, milliyetçilik

IN THE CONTEXT OF NATIONALISM AND LITERATURE NON-MUSLIM MINORITIES IN TURKISH NOVEL (1950-1980)

ABSTRACT

Novel in literary genres, when compared with others, is the kind of narrative that expresses initial and serious break from traditional narrative forms. The meaning of the word of "novel" clearly reveals this situation. Novel, which is admitted as the epic of the modern age, is the most representative genre of the modern phenomenon, the nation formation. In Turkish Novel, many cases like Constitutional period developments, losses of ground, Balkan wars, World War I., occupation of Istanbul etc. presented convenient issue scale to cultivate nationalistic feelings.

In nationalism context, minority issue, which is emphasized with passionate and ambitious manner, is one of the main cases of Turkish novel. In this study, the perspectives on minorities in the novels which were published after years of peak of nationalism (1918-1950) were tried to generally determine.

Generally, minorities are seen as positive characters in the novels, with the point of humanistic and classification, which were about minorities and their leavings the country after desperate events are seen as a loss. It is considered that the government of that period were responsible for problems.

Minorities are seen as brazen and frenzy figures after the occupation of the country in the novels, with the point of nationalistic, which were about minorities. Their heinous behaviours for Turks provoked national consciousness on fictitious characters. Minorities who weren't separatist are in the novel with their positive behaviours. The idea "betrayers will be punished sooner or later" was mentioned in some novels (like Küçük Ağa etc.).

Discussion about minorities in the novels with the point of islamic is parallel with nationalistic view. Minorities were figured as a mistress by some authors and for some others as a trojan horse which were managed by foreigners. The title "jewish" were identified with defeatism and ravage.

STRUCTURED ABSTRACT

The notion of nationalism which was invented in Europe at the beginning of the nineteenth century was able to create an imaginary society especially through newspapers and novels. The privilege of "being able to see everything at the same time as if God" which it

Turkish Studies

provides to the readers of the novel led the people regard it as “the epic of the modern age” and substitute for “spouting the myths and fairy tales of the traditional and popular societies in the modern societies”. Gregory Jusdanis states that the “literature canon” which he described as “A sum of texts telling the story of the nation” causes people regard themselves as the citizens of a society, it facilitates solidarity among them and at the same time, it contributes to the establishment of a national identity through imbuing people nationalist values. As a matter of fact, literature which also has the meaning of “ideology” contributes to people in establishing their national identity through “the stories which are commonly shared by the society”. The notion of nationalism which “establishes the spirit of Turkey and regarded as the base of the existence of the nation” shows up in “passionately and avidly” dealing with minorities in Turkish literature, especially with non-Muslim minorities.

“Foreigners and minorities” in Turkish novel has been the subject to various researches. In Turkish novel from its beginning to the period of Edebiyat-ı Cedide (New Literature Age), Shams analyzes the foreigners and minorities in two periods. During the period from the beginning to 1800’s, minorities are figurative characters with the features of “indoor” light comedy. They don’t pose danger yet, they are innocent and they are one of us. For the authors, moreover, they are the instruments of criticizing the government and the “mediators of object points”. Upon the worsening of the conditions, the attention and criticizing glances are directed towards them. From 1880’s to 1896’s, the non-Muslim citizens, especially women, started to appear in the public sphere. Non-Muslim women played a vital role in the breaking up the home and in the moral collapse of the son of the house.

In his doctorate study of Ömer Solak called “the Other in the Novel/The Novel of the Other [Foreigners and Minorities in Ottoman Novel (1896-1914)], it was concluded that the foreigners and minorities were gradually marginalized during the aforementioned period and their status shifted from positive to negative in terms of collective conscience.

In a study which aims to analyze the reflection of the phenomenon of the World War I into the modern Turkish Literature produced between 1914 and 1918, interesting information was obtained. In the works written during this period, the issue of minorities is hardly mentioned. Shortly, the World War I was discussed in accordance with the nationalist ideology between 1920 and 1940 while left-oriented authors deal with the topic in accordance with their perspectives from 1950’s to 1980’s although there is no difference between them and the authors of the previous periods. From 1980’s up to now, there is no significant difference although “different ideological tendencies are displayed”. In interpreting the recent history, Köroğlu states that partial diversity and difference disappeared through the publication of the Speech by Mustafa Kemal Atatürk in 1927 and through the Tenth Year Speech by him in 1933.

In his essay which he classified the novels with the theme of the Independence War according to a nationalist romantic perspective and the conflicting areas of the War of Independence, Gündüz determines that the group which he conceptualized as “the counter power”

Turkish Studies

consisted of “the individuals, mentality and different identities who took charge in the conflicts on behalf of the author in a fictional world”. The minorities form a part of “the contra-power”. The minorities in the novels with the theme of the Independence War (Greeks, Armenians, and Jews) “display an anger-hostility in a gradually increasing level after the battleships of the Allied Powers anchored in front of the Dolmabahçe Palace since they regarded that invasion a support and a power for them however they had maintained their lives in every sorts of social life as the privileged citizens of Ottoman State prior to this age”.

In Turkish novel (1950-1980), the non-Muslim minorities were discussed in various contexts. The authors of Turkish novel discussed the minorities in their works in order to transfer and argue definite thoughts in accordance with their ideologies and perspectives.

Six novels were analyzed in the chapter called “The Minorities from the Perspectives of the Humanistic View and Reality of Class”. In the work of *Ölmeye Yatmak* (Lying to Death), Adalet Ağaoğlu didn’t think less of the minorities and clearly asserted the transactions of the official ideology against the minorities through the Capital Tax. This occasion overlaps the perception of “lying the official ideology on the operation table” which is commonly seen in all her novels.

Among the authors we have analyzed, Sevgi Soysal is the only one who definitively employs positive expressions for the Jews. In her book *A Noon Time in Yenişehir*, the author praises their refined taste and culture. She states that the underlying factor for her sympathy for the Jews is her familial origin of Hercule Millas. In his book *A Handful of Sky*, Çetin Altan criticizes the criteria of a shallow patriotism through a non-Muslim clergyman and displays that the hatred against minorities is a convenient folding screen in covering some defects. Mustafa İnan, in the *Novel of a Scientist*, regards the events with sympathy but from an ethnocentric perspective. He emphasizes that we have shared many things with the minorities whom we have been living with for centuries and have mutually influenced each other. In *the Yellow Kerchief*, Rifat Ilgaz expresses his sorrow for the migration of the Greeks whom he praised for their cleanliness and refined test in their daily life from the region. In the *Birds of Foreign Land*, Orhan Kemal defines the Events of September 6-7 as “vandalism, violence and shame”. He claims that the people from İstanbul would feel ashamed for this “plunder” even after many centuries. The author blames DP (Democrat Party) for the treatments against minorities.

In the chapter of Minorities in Terms of Neo-nationalist – Nationalist Perspective, eight novels were analyzed. Attilâ İlhan who broadly discusses the issue of minorities in his four novels which we examined displays the traces of a hatred against the minorities which are full of violence and surrounded with sexuality. We can infer that the expressions of the author related to sexuality are the result of his struggle to stop seeing this term a taboo and writing some chapters of his novels in a psychoanalytical perspective. (*The Edge of the Blade and the Share of Hyena*). The expressions of the author related to the invasion of İstanbul overlap the historical facts and this occasion fills the heroes of the novels with national feelings (*The Edge of the Blade*). In *the Dog-eat-dog World*, Jews are discussed in terms of nationalism-

Turkish Studies

Turkism perspective. In *Twist the Knife*, the Capital Tax and the Events of September 6-7 are discussed. He claims that the Capital Tax would influence the domestic and national tradesmen rather than the minorities. In the *Share of Hyena*, Pandikyan Efendi is an Armenian who is loyal to the Ottoman State, even he is the supporter of the Independence War. Some facts mentioned by the authors such as Peyami Safa and Tanpınar etc. upon the invasion of İstanbul display parallelism with the works of İlhan.

In his novel of *Inside İzmir*, Samim Kocagöz blames Levantines for not properly speaking the language of Turkey where they earned their bread and spent their lives and states that they could shove off if they desire. In the novel of the *Rascal World*, Faik Baysal makes a Turkified Greek say that he was more Muslim and Turkish than a Muslim Turk and he would convert all the Greeks into the Turks if he could. In *Pain*, Işınsoy criticizes minorities through nationalist sensitivities. Their avoidance from speaking Turkish causes Işınsoy to employ a language full of hatred. She regards them not only a physical but also a cultural threat. At this point, the leftist people play a vital role.

In the *Small Landlord*, the betrayal of the minorities whom we have been living in unity, solidarity and brotherhood takes an important place. Turks will be avenged on this betrayal even if it doesn't accord with them. The minorities are the important elements of "the metamorphosis" which implies transition from Ottoman State to Turkish Republic in the person of Çolak Salih.

In the chapter called The Minorities from the Islamist-Conservative Perspective, five novels were analyzed. In the works of Peyami Safa (*Mademoiselle Noraliya's Armchair*, *We Humans*) and Ahmet Hamdi Tanpınar (*Those out of the Stage*), the cheer over and abundances of the Greeks and Armenians during the invasion of İstanbul are criticized. Those elements are regarded as the threats to the national identity. The events mentioned in the novel related to the invasion are in parallel with the historical realities. In the *Mademoiselle Noraliya's Armchair*, the violence and massacre conducted by Armenians in Erzurum are presented to the attention.

In her novel called *Pertev Bey's Three Daughters*, Münevver Ayaşlı is tolerant to the non-Muslims so long as they prosper and embellish our country and she speaks highly of them. According to her, however, the Jewish, Greek and Armenian women, especially ones belonging to lower class, are the candidates of being a mistress for immoral and dissolute Turkish men. In those chapters, an "aristocratic humiliation" is rather evident.

In the book *the Mansion of İbrahim Efendi*, Samiha Ayverdi claims that we had taken the non-Muslims under our wing yet especially Armenians undermined us. According to her, the biggest supporters of the Turkish Unionists are Jewish people. Jews have been conducting it through money and seditions. Moreover, the minorities are regarded as the agents who stalemate the detrimental ideas of the West into our holy sanctuaries.

Turkish Studies

In the novels we have studied, the Greeks and Armenians who have separatist ideas are shown in a betrayal. Especially in the aforementioned novels, the outlook on the Armenians doesn't go out of this frame. Generally Greeks and sometimes Armenians who conducted numerous abundances and pertness through getting strength from the occupant forces cause the heroes of the novels filled with a national conscience (Niko in the Small Landlord, Apostol in the Rascal World, and Todori in We Humans etc.). some of the Greeks and Armenians (Pandikyan Efendi in The Share of Hyena, Doctor Minas and Kirye Vasili in the Small Landlord, Dimitri and Madame Fotika in Kirye Vasili in Mademoiselle Noraliya's Armchair etc.) are given as the positive characters who represent rightful acts and thoughts and common sense since they don't have separatist thoughts and they haven't betrayed to the state where they have been the citizens for many years.

As Hosbsbawn pointed out, "a 'nation' conceptualized by nationalism is defined in a forward-looking way". The ideology (Nationalism) which was defined by Kedouri as "an invented doctrine" has been indoctrinated and will be indoctrinated in the future by the novel which has the power of shaping the readers just as the ancient holy texts did in the past, captivating them to it and manage them (Chartier, 1998; Cited by: Özdemir, 2013: 97)".

In our article which we aimed to determine the negative perspectives of novel-writers towards the non-Muslim citizens in the novels written between 1950 and 1980, we found that negative attitudes towards the non-Muslim citizens were dominant. We consider that the issue of minorities were discussed in Turkish novels after 1980 within various contexts related to the world-view of the authors and their ideologies.

Keywords: Turkish novel, non-muslim minorities, nationalism

Giriş

Edebiyat, bazılarınca "Söz, yazı biçimini almış bir yaşantı veya yaşantılaşmış sözlü ya da yazılı bir anlatış (Köseihal, 1964-1966: 6)." şeklindedir; kimine göre, "Hepimiz tarafından paylaşıp sürdürülen insan yaşamını, dilsel olarak anlamının toplum üzerine yüklenmiş biçimidir (Kuhn, 2002; aktaran: Alver, 2004: 377)." Edebî eser ise, "bir vesika, yerini başka hiçbir şeyin tutamayacağı bir şahadetnamedir (Taine'den aktaran: Meriç, 2006: 437)." Benedict Anderson (2011: 40), bu bağlamda "herhangi bir romanı, hikâyesi anlatılan döneme ait bir belge ya da o dönemden kalma anlatılarla karşılaştırma"nın çok yararlı olacağını belirtir. Bu çalışmada, genel olarak aynı tarihsel şartlar içerisinde, 1950-1980¹ yılları arasında yayımlanmış romanlarda, azınlıkların nasıl ele alındığı ana hatları ile saptanmaya çalışılmıştır.

¹ Çalışmada ele alınan yazarlar ve eserleri şunlardır: **Adalet Ağaoğlu:** Ölmeye Yatmak; **Attilâ İlhan:** Sırtlan Payı, Bıçağın Ucu, Kurtlar Sofrası, Yaraya Tuz Basmak; **A.H. Tanpınar:** Sahnenin Dışındakiler; **Çetin Altan:** Bir Avuç Gökyüzü; **Emine İşinsu:** Sancı; **Faik Baysal:** Rezil Dünya; **Münevver Ayaşlı:** Pertev Bey'in Üç Kızı; **Oğuz Atay:** Bir Bilim Adamının Romanı; **Orhan Kemal:** Gurbet Kuşları; **Peyami Safa:** Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Biz İnsanlar; **Rıfat Ilgaz:** Sarı Yazma; **Samih Ayverdi:** İbrahim Efendi Konağı; **Sevgi Soysal:** Yenişehir'de Bir Öğle Vakti; **Tarık Buğra:** Küçük Ağa.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Modern dönemin bir ürünü olan roman, modern bireyi ve toplumu konu edinir. Anthony Giddens (2001: 83) göre, “modernlik” kavramının bünyesinde barındırdığı anlamlardan biri “modern toplum”dur. Ona göre modernlik kavramı daha ayrıntılı incelendiğinde, karşımıza çıkan anlamlardan bazıları da “Ulus-devlet ve kitle demokrasisi dâhil olmak üzere, belirli siyasal kurumları” içerir. Elie Kedouri (1971: 1), ulus-devletlerin ortaya çıkmasında etkili olan milliyetçilik düşüncesinin, “19. Asrın başlarında Avrupa’da icat edilen bir doktrin” olduğunu ileri sürer. Kedouri’nin “icat edilmiş bir doktrin” olarak gördüğü “milliyetçilik” düşüncesinin doğuşu, Anderson tarafından etraflıca açıklanmıştır.

Benedict Anderson (2011: 20), *Hayali Cemaatler/Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* adlı eserinde, “Ulus” kavramını şöyle tanımlar: “Ulus hayal edilmiş bir topluluktur. -Kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde- hayal edilmiş bir cemaattir.” Bu sınırlılığın etnik köken anlamında homojenliği/türdeşliği imlediği ifade edilebilir. Anderson (2011: 39)’a göre, gazete ve roman, “Ulusun ne tür bir hayali cemaat olduğunu temsil etmenin teknik araçlarının kaynağıdır.” Bu kavram çiftinden romanın “temsil kabiliyeti”, elbette ki, milliyetçilik bağlamında ulusların doğuşunu, millet olma sürecini estetik bir düzlemde ortaya koymasından kaynaklanır. Anderson, ulus ile roman arasındaki yakın ilişkiyi belirtmek için, romanın “eşzamanlılık” denen özelliğine dikkat çeker. Bu noktada, kavramın ifade ettiği zaman anlayışını Walter Benjamin’in “Mesihyanik zaman” anlayışıyla ilgi kurarak açıklamaya çalışır. Benjamin (1993: 40-43)’e göre tarih, “Yerini bağdaşık ve boş zamanın değil, ama şimdiki zamanın oluşturduğu bir kurgulamanın nesnesidir (...) Mesihçi zamanın dev bir özeti olarak tüm insanlığın tarihini kapsayan şimdiki zaman, insanlığın tarihinin evrendeki yeriyle tamamen örtüşmektedir.” Özdemir (2013: 96) ise, romanı Mesihyanik eşzamanlılığın temsil edildiği bir yer olarak belirtir ve tarihi inşa edenin rolünü, okurun aldığından bahseder. Bu durum ilahî bakış açısının okura geçmesi sonucunu doğurmuş ve okur, “tarihî yapıyı inşa eden gibi (...) zamanı şimdide birleştiren” bir konuma yükselmiştir. Okur, artık Anderson (2011: 40)’un tespitiyle, roman kahramanlarının birbirinden habersiz olmalarına karşılık, “Tanrı gibi hepsini birden gören” bir ayrıcalığa sahip olmuştur.

Modern çağın epiği (Lukacs, 2007: 64) kabul edilen roman, “modern toplumlarda, geleneksel ve popüler toplumlardaki mitler ve masalların ezberden okunmasının (Eliade, 2001: 231)” yerini almıştır. Zaten roman, kendisinin dışındaki diğer edebî biçimlerin gücünü aldığı geleneksel pratiğe uygunluğa “ilk kez ve bütünüyle” karşı çıkan bir türdür. Bu yönüyle roman, “son birkaç yüzyıldır özgünlüğe ve yeni (novel/yeni) olana eşi görülmedik bir ölçüde değer veren bir kültürün edebiyat alanındaki mantıksal aracıdır ve dolayısıyla ismiyle müsemmadır (Watt, 2007: 14).”

Murat Belge, “genesis” (hilkat, doğuş, yaratılış, köken vb.) düşüncesinin, Türk romanında zaman zaman farklı yaklaşımları öne çıkmakla birlikte, önemli bir rol oynadığı düşüncesindedir (Belge, 2009: 13-16). Zaten insanlar, kimi araştırmacılara göre, “toplumca ortak olarak paylaşılan öyküler aracılığıyla” ulusal kimliklerini oluşturmaktadırlar (Millas, 2005: 24). Gregory Jusdanis (1998: 79), “Milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam” şeklinde tanımladığı “edebiyat kanonu”nun, insanların kendilerini bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağladığını ve aralarındaki dayanışmayı kolaylaştırdığını ifade ederek, aynı zamanda halka milliyetçi değerleri aşilayarak millî kimliğin üretilmesine katkıda bulunduğunu ileri sürer. Eagleton (2004: 40-45) ise, “edebiyat” kelimesinin miras alınan anlamının “ideoloji” olduğunu belirtirken, bunun toplumsal iktidar sorunlarıyla çok sıkı bağları bulunduğunu ileri sürer. Ona göre “edebiyatın deneyimsel doğası” ideolojik anlamda oldukça kullanışlı bir zemin sunmaktadır. “Deneyim, ideolojinin ana

yardu, en sağlam biçimde kök saldığı yer olmasının yanı sıra, edebi biçime büründüğünde, kendini gerçekleştirmenin bir tür vekili işlevi” de görür².

1950’li yıllara kadar Türk romanının sorunsalını büyük ölçüde Batılılaşma hareketinin belirlediğini ifade eden Berna Moran, aynı zamanda Türk romanının işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de bu problemin tayin ettiğini dile getirir (Moran, 1987: 23-24). “Milliyetçilik”in Batıda icat edilmiş bir doktrin olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, Batıda ortaya çıkmış bir edebî tür olan romanın, bu doktrini ele alması, çeşitli bağlamlarda işlemesi son derece doğaldır.

Moran, kabaca bir tasnifle 1950-1975 yılları arasındaki Türk romanında “toplumsal yapıdan kaynaklanan haksız düzen sorunlarının ağır bastığı”nı savunur (Moran, 1994: 7). Bu dönem romanlarında ele alınan konulardan birisi de “gayrimüslim azınlıklar”dır. Murat Belge, “Türk milliyetçiliğinin en fazla tutkulu, hırs yüklü konularından biri olarak ‘azınlıklar’, öncelikle ‘gayrimüslim azınlıklar’ konusunu gösterir (Belge, 2012: 706). Dünyada milliyetçiliğin zirveye çıktığı 1918-1950 dönemi (Hobsbawn, 2010: 158), Türkiye için de benzer bir yargıya varmayı mümkün kılar. Ulusçuluk akımları, İmparatorluğun dağılması, yeni kurulan devletin ulusçuluk temelleri üzerinde yükselmesi, Türkleştirme faaliyetleri, Türkçülük mücadeleleri bu zaviyeden değerlendirilebilir. Copeaux (2003: 45)’ya göre zaten milliyetçilik, Türkiye’nin ruhunu oluşturur ve devletin, dolayısıyla ulusun varlığının temelidir.

Türk romanında “yabancılar ve azınlıklar” çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Shams (1984; aktaran: Solak, 2008: 27-28) başlangıcından Edebiyat-ı Cedide’ye kadar olan dönemde Türk romanında yabancılar ve azınlıkları iki döneme ayırarak inceler. Başlangıçtan 1880’ lere olan devrede azınlıklar, “ev içinde” ortaoyunu özellikleri taşıyan figüratif tiplerdir. Henüz tehlike arz etmez, masum ve bizden sayılırlar. Ayrıca yazarlar için, iktidarı tenkit etmenin bir vesilesi, “ibret’in aracıdır”lar. Şartların kötüleşmesiyle birlikte dikkatler ve tenkit nazarıları, onların üzerine yönelir. 1880’lerden 1896’lı yıllara uzanan safhada ise gayrimüslim tebaa, özellikle kadınlar, kamusal alana çıkmışlardır. Gayrimüslim kadınlar, evin dağılmasında ve evin oğlunun ahlakî sükûtunda başat rolü oynarlar.

Ömer Solak’ın Romanda Öteki/Ötekinin Romanı [Osmanlı Romanında Yabancılar ve Azınlıklar (1896-1914)] başlıklı doktora çalışmasında, sözü edilen dönem içerisinde yabancılar ve azınlıkların giderek ötekileştiği ve durumlarının “kolektif şuurda olumludan olumsuzla doğru” bir kayma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Solak, 2008: 415).

Birinci Dünya Savaşı olgusunun, 1914-1918 arasında üretilen modern Türk edebiyatına yansımaları çözümlemeye çalışan bir çalışmada da ilgi çekici bilgilere ulaşılmıştır. Bu dönem aralığında yazılan eserlerde azınlıklar konusu, neredeyse suskunlukla geçiştirilir.³ Dünyadaki

² Eagleton (2005: 44-47), Viktorya döneminde İngiliz Edebiyatının, “ bütün sınıflar arasında sempati ve kardeşlik duyguları yaratma; İngilizlerin ulusal dil ve edebiyatlarından gurur duymalarını sağlama vb.” ; 1900’lü yılların ilk çeyreğinde de “milli görev ve kimlik duygusunun yaratılması vb.” amaçlara hizmet ettiğini belirtir.

³ Köroğlu, E. (2010), Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918/Propagandadan Millî Kimlik İnşasına, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yazar, sözü edilen çalışmasında belirtilen döneme ilişkin metinleri incelerken, Türk ulus sürecini açıklamada bazı noktalarda yeterli bazı noktalarda yetersiz kalan Miroslav Hroch’un “Ulus İnşası Süreci” yaklaşımından hareket eder. Hroch, “ulus inşası sürecinin özgül toplumsal koşullardan çıktığını ve belirli nesnel koşullara dayandığını” ifade eder. “Bellek, dilsel ve kültürel bağlar ile vatandaşlık kavramı” bu nesnel koşulların öne çıkanlarıdır. Hroch, söz konusu yaklaşımında “ulusal akım” ile “ulusçuluk” arasında bir ayrıma gitmiş, ilk kavramı ikincisine oranla daha geniş bir çerçevede kullanmıştır. 19. yüzyıl başından 1920’lere kadar uzanan Osmanlı-Türk “ulusal akımı”nın Hroch’un saptadığı üç evreye uygun bir gelişim gösterdiğini belirten Köroğlu, “1908’e kadar gelen dönemin ulusal kimliğin ilmi araştırılmasına, 1908-1923 arası dönemi vatanseverlik ajitasyonuna, 1923’ten 1940’lara kadar uzanan dönemde de ulusal toplumun oluşumuna ağırlık verildiğini” kaydeder. Hroch’un yaklaşımı “baskın ulus-etnik azınlık” karşıtlığına dayanırken, Türk ulusal akımında, baskın unsur olan Türkler, devletin emperyal niteliğinden ötürü toplumsal yapıda

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

örneklerinin aksine, 1918 sonrası modern Türk edebiyatında “Birinci Dünya Savaşı romanları” gibi bir ayrı alanın oluşmadığına dikkat çeken Köroğlu, Türk romanında Birinci Dünya Savaşı’nın, 1920’lerden günümüze uzanan süreçte yazınımızda çeşitli vesilelerle kaleme alındığını ve bunların “Kurtuluş Savaşı romanları” olarak adlandırılabilceğini ve 1919-1922 arasına yoğunlaştığını ileri sürer. Kabaca; 1920-1940 arasında Birinci Dünya Savaşı, milliyetçi ideoloji doğrultusunda edebiyatımızda işlenirken, 1950’lerden 1980’lere sol eğilimli yazarların da, önceki dönemden çok farklı olmamakla birlikte, dünya görüşleri doğrultusunda bu meseleyi aldıkları görülür. 1980’lerden günümüze ise, “farklı ideolojik yönelimler sergilenmekle birlikte”, belirgin bir farklılık görülmez. Köroğlu, yakın tarihin yorumlanmasında, Cumhuriyet döneminde var olan kısmî çeşitlilik ve farklılığın, Mustafa Kemal’in 1927’deki Nutuk’un yayımlanması ve 1933 tarihiyle (Onuncu Yıl Nutku) ortadan kalktığını dile getirir (Köroğlu, 2010: 434-437).

Millî Mücadele konulu romanları, millî romantik bir bakış açısı ve Millî Mücadele taraftarlarının çatışma alanlarına göre gruplandığı yazısında Gündüz (2007: 140-149), “karşı güç” olarak kavramsallaştırdığı grubun, “romanların derin yapısını oluşturan çatışmalarda yazar adına görev alan kişilerin kurmaca dünya içinde mücadele ettikleri kişilerden, zihniyetlerden, ya da farklı kimliklerden” meydana geldiğini belirtir. “Karşı güç”ün bir ayağını da azınlıklar oluşturmaktadır. Millî Mücadele konulu romanlarda azınlıklar (Rumlar, Ermeniler, Yahudiler), “Osmanlı devletinin ayrıcalıklı bir tebaası olarak her türlü sosyal hayatın içinde yaşamlarını sürdürürken, İtilaf Devletleri zırlılarının Dolmabahçe önlerinde demir atmasından başlayarak işgalin sonuna kadar gittikçe artan bir ölçüde, işgali kendileri için bir güç ve destek kabul ederek, düşmanca bir tutum içine girerler.”

1950-1980 yılları arasında eser veren yazarlar, Köroğlu’nun yaptığı tasnife genel olarak uygun örnekler verir. İncelenen romanlarda da, Gündüz’ün belirttiği gibi, azınlıkların aşağı yukarı aynı perspektifle kaleme alındığı söylenebilir. Bu dönem aralığında eser veren yazarların, azınlıklar konusu bağlamında Meşrutiyet dönemi, Mütareke dönemi, Millî Mücadele dönemi ve Cumhuriyet dönemi hadiselerini eserlerinde çeşitli yönleriyle işledikleri dikkati çeker. Bu çalışmada, söz konusu romanlarda azınlıkların nasıl ele alındığının bir panoraması verilmeye çalışılacaktır. Bu noktada gayrimüslim azınlıklar; sınıf gerçeği ve hümanist bakış ile milliyetçilik ve İslâmcılık zaviyelerinden incelenmeye çalışılacaktır.

İnsancıl Bakış ve Sınıf Gerçeği Açısından Azınlıklar

Adalet Ağaoğlu’nun 1973 yılında yayınlanan *Ölmeye Yatmak* romanında, Aydın’la dans eden Sevil’in dikkatini bir Yahudi kızı çeker. Aydın’a kızı göstererek, onun bir Yahudi olduğunu söyler. Aydın, onların “pis koktuğu”ndan şikâyet eder. O dönem, azınlık politikalarından Varlık Vergisi⁴ uygulamalarının yürürlüğe konulduğu dönemdir. Aydın’ın babası ve mimar amcası, bu

önemli bir yer tutan etnik grupların azınlıklarını kıskırtmamak için temkinli hareket etmek zorunda kalmışlardır. (s.422-423)

⁴ Eski İstanbul Defterdarı Faik Ökte (1951), Varlık Vergisi’ni “facia” olarak görür ve bu durumun II. Dünya Savaşı’nın neden olduğu felâketlerden biri olduğunu ifade ederken, tedbirli yöneticilerin bazı önlemler almak kaydıyla devleti bu felâketlerden kurtarmış olabileceğini belirtir ama maalesef devletimizin iktisadî ve malî sahada bu çapta bir adam yetiştiremediğinden bahseder. Ökte “Şöven milliyetçiliğin, ırkçılığın damgası” vardır dediği Varlık Vergisi ile hazineye 221milyon sağlandığını belirtir. Buna mukabil vergi, birçok iktisadî ve malî kayba neden olmuş ve “vatandaşın devlete olan itimadını” sarsmıştır.

Ayhan Aktar, Varlık Vergisi’nin Türkleştirme politikaları çerçevesinde uygulamaya konan bir yaptırım olduğunu ve kökenlerinin Cumhuriyet’in ilk yıllarına uzandığını kaydeder. Ona göre “Varlık Vergisi uygulaması, esas olarak kanunun hazırlanışı; TBMM’de kabulü; o dönemin yayın organlarında desteklenmesi; kimin ne kadar vergi ödeyeceğini tespit eden komisyonların çalışma biçimleri, vergi mükelleflerinin isimlerinin ve vergi miktarının ilan edilmesi; en fazla bir ay ile sınırlandırılmış ödeme süresi; bu süre içinde vergi borcunu ödemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yolu ile satışı ve bütün bunlara rağmen vergi borcunu ödeyemeyen mükelleflere borçlarını; ‘bedenen

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

vergiyi ödemeyenlerin başlarına kötü şeylerin geleceğinden bahsederler. Ayrıca mükellefler tarafından hesap defterlerine zarar olarak geçirilen varlıkların hesabı sorulacaktır. Bu uygulamanın bir sonucu olarak, Varlık Vergisi'ni ödemeyenlerden ilk on bin kişinin, Kars-Sivas yol yapımında çalıştırılması planlanmıştır. Hâlihazırda vergisini ödemeyen yüz bin kişiyle de ilgili planlar yapılmaktadır (Ağaoğlu, 2006: 119-131). Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*'ta azınlıklara karşı olumsuz bir tutum takınmaz. Aktardıkları biraz da romanın yarı belgesel özelliğinden kaynaklanır. Herkül Millas, Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında azınlıklarla ilgili yazdıklarını, "insancıl yaklaşım" başlığı altında değerlendirir (Millas, 2005: 233). Bu değerlendirme, Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* için söylediği ama, bütün romanlarında görebileceğimiz, "Cumhuriyet'in bir analizini yapmak, bunu bir ameliyat masasına yatırmak (Andaç, 2000: 65)..." düşüncesiyle örtüşür. Çünkü, Ağaoğlu, bütün romanlarında, Kemalist düşünceyle hesaplaşmayı dener. Ekonomik boyutuyla, gayrimüslim azınlıklar konusundaki görüşleri de bundan farklı değildir.

Orhan Kemal'in romanlarında azınlıklar, toplumcu gerçekçi bakış açısından ele alınmışlardır. Yazarın, azınlıklara yönelik politikaları onaylamadığı, gerçekleşen 6-7 Eylül olaylarını dönemin iktidar partisi olan DP'ye mal etme eğiliminde olduğu görülür.

Gurbet Kuşları'nda⁵ Kabzımal Müteahhit Hüseyin Bey'in eşi, kocası Ankara'da bakanlıklarda iş kovalarken, "kırıği" Şair Erol'la dolaşmaktadır. Önce bir bara, oradan Sarıyer'e akşam da arkadaşları ile "Juju"lara giderler. "Juju"ların salonunda sanatçılar, "CHP'nin kurt politikacıları", solcu politikacılar gibi pek çok kesimden insan vardır. Bir ara masada laf dönüp dolaşıp 6-7 Eylül Olayları'na gelir. Bir CHP'liyle bir DP'li arasında geçen konuşmada, bu olayların müsebbibi olarak DP gösterilir. 6-7 Eylül Olayları, "vahşet, vandalizm ve ayıp" olarak nitelenir. Bir başkasına göre ise, 6-7 Eylül Olayları, "iflas hâlindeki hükümetin son çırpınışlarıdır (Kemal, 2007: 123-124)..."

Memed ve kendisine alfabeği öğreten Kastamonulu, bir gün İstanbul'u dolaşırken, önce Pera Palas'ın önünden Tepebaşı'na, oradan dar bir sokaktan da İstiklâl Caddesi'ne çıkarlar. Memed, İstiklâl Caddesi'ni görünce şaşırır. O arada Kastamonulu, 6-7 Eylül gecesini anlatır. İstanbul, bilinçli olarak yaktırılmaktadır sanki. Bu yağma, "Millî namus" hâline getirilmiştir. Bu tahrip, İstanbulluların yüzyıllar sonra bile utanacakları bir olaya dönüşmüştür.

Radyolar dolusu tahrik, radyolar dolusu, köpük köpük heyecan, İstanbulluların kanını alev alev, bayrak bayrak coşturmuş, Türk milleti ortaçağdan bile önceki Vandalizm'in "tahrip" şuuruna itilmişti. İstanbul tahrip ediliyordu. İstanbul, yaktırılıyor, yıkılıyor, yağma ettiriliyordu. Efendisini dövmeyenin uşağını tokatlaması cinsinden bir kin, radyolar dolusu kusulup, millete radyolar dolusu aktarılmış, "tahrip", bir "Millî namus" haline getirilmişti.

Millet tavındaydı o gece. Ortaçağ ve ondan öncenin karanlıkları öne çıkmış, dönen gözlerin salladığı kazmalar, İstanbul'u İstanbullulara belki de yüzyıllar boyu utanç verebilecek bir şursuzlukla yaktırıyordu. Beyoğlu'ndan yükselen alev alev çığlıklar,

çalıştırarak ödetme' amacıyla çalışma kamplarına gönderilmeleri" gibi süreçleri içermektedir. Bu uygulama, Tek Parti Dönemi'nde "azınlık karşıtı" politikaların bir örneğidir (2008: 135-136) .

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ta bahsettiği Aşkale'ye yollanmakla ilgili tehdit, Aktar'ın belirttiği gibi "tahsilatı hızlandırmak" amacına yöneliktir. Aşkale'ye gönderilecek gayrimüslimlerin bekletildikleri yer ve istasyonların değiştirilmesi, buna yönelik uygulamalardır. Bu süreçte basın da üzerine düşeni itinayla yapmıştır (Aktar, 2008: 196-200).

⁵ İlk basım yılı, 1961. *Gurbet Kuşları*, 1961 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilirken yazılır. Bu roman Demokrat Parti döneminin "kıyasıya eleştirisi"dir. 1960 Darbesi'yle iş başından uzaklaştırılan DP ve dönemi, fonda iç göçün olduğu bir zemin üzerinde "politik taraftarlığın zirveye çıktığı, menfaat ve çıkar kavgalarında işin başbakana kadar uzandığı, birçok milletvekilinin cinsel zaaflar içinde yaşadığı, ekonominin talana döndüğü" bir dönem olarak resmedilir (Narlı, 2002:413-414). Bu açıdan 6-7 Eylül olaylarının tek sorumlusu olarak DP ve Başvekil gösterilir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Kumkapı Yenikapı, Samatya ve başka yerlerinkine karışıyor, İstanbul beş yüz yıl önceki gibi, Fatih Sultan Mehmet'in askerlerinin ayakları altına kalmışçasına alev alev haykırıyordu (Kemal, 2007: 179).

Orhan Kemal, DP ideolojisinin karşısında olan bir yazardır. 6-7 Eylül Olayları sırasında azınlıklara karşı girişilen mücadeleyi “vahşet, Vandalizm ve ayıp” olarak nitelerken, İstanbulluları bu psikolojiye sokan etkenin ise elindeki her türlü imkânı kullanan dönemin iktidarı DP olduğunu düşünür. *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* adlı çalışmasında Dilek Güven, 1955 yılında gerçekleşen bu hadiselerin ‘1908 Jön Türk devrimi’ milliyetçiliğinin sürekliliği içerisinde ele alınması gerektiğini belirtir. Yazar çalışmasında, “6-7 Eylül Olaylarının “DP hükümeti tarafından” planlandığını, “gizli servis ve partinin yerel teşkilatlarıyla işbirliği içerisinde, öğrenci ve gençlik dernekleri, sendikalar ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti gibi devletçe yönlendirilen örgütlerin katılımıyla” uygulandığını, çeşitli argümanlarla ortaya koyar (2012: 207-211). Yaşanan bu olaylar, gayrimüslimlerin Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili büyük bir hayal kırıklığı yaşamalarına, birçoğunun ülkeyi terk etmelerine neden olmuştur.

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti⁶ romanında Necip Bey, Yahudilerin dil bilir, güngörmüş kişiler olduğunu düşünür. Örneğin, babasının Selânik’teki kiracısı Yunus Bey, böyle birisidir. Yunus Bey, Yani usta aracılığıyla Necip Bey’in Avrupa kültürüyle temasını sağlamıştır.

Babasının Selânik’teki dönme kiracılarından Yunus Bey, ne ince adamdı, babasıyla sohbet etmeye geldiği akşamlar, Necip Bey, onun konuşmalarını ağız açık dinleye dinleye uyuyakalırdı kerevetin üstünde. Her şeyi bilirdi Yunus Bey. Avrupaları, Paris’i, operaları, Roma’daki kiliseleri, kiliselerdeki resimleri anlatırdı. Resme özel bir ilgi duyardı. Necip Bey’i, kerevetlerin kumaşını yıkamak için söktükleri bir gün kerevetlerin arkasına gizli gizli resim yaparken yakalamış, bir Müslüman çocuğunun resme gösterdiği bu ilgi gözlerini yaşartmıştı. Sonra, İzzeddin Efendi, Necip Bey’in, mahallede profesyonel ressamlık yapan Yani Usta’dan ders almasına izin vermişti. Necip Bey, Yani Usta’nın yanında ressamlaşmadı, ama Yani Efendi’nin üç mahalleye yaptığı melek, aziz resimlerinin göklerini çeşitli tonlardaki mavilere boyadı bir süre. Kaç Osmanlı altını ödedi İzzeddin Efendi bu dersler için. Ne olursa olsun, nur içinde yatsın Yani Usta. Necip Bey, ilk Avrupa kültürünü kendisine bu adamın aşladığı söyler (Soysal, 1977: 51).

Sevgi Soysal’ın, azınlıklar konusunda çok ender rastlanan bir duyarlılığa sahip olduğunu belirten Millas, onun yapıtlarında ulusal ve sınıfsal ön yargıları sık sık anımsattığını belirterek, ondaki bu farklı tavrı aile kökeniyle açıklar (Millas, 2005: 247-248). Yukarıya aldığımız paragrafta da Soysal, Yahudiler hakkında Türk romanında nadir görülen bir dil kullanır.

*Bir Bilim Adamının Romanı’nda*⁷ Mustafa İnan, dillerle çok ilgilenmiş, bu konuda bir defter tutarak, yaklaşık beş yüz kelimenin kökenini saptamıştır. Dillerin birbirini ne kadar ve ne yönde etkilediğini bilen Mustafa Hoca, dilimizde var olan kelimelerin çeşitliliğine bakarak, farklı milletlere ve ülkemizde yaşayan azınlıklara da sempatiyle yaklaşır. Ama bu tavırda biraz, egosantrik (benmerkezci) ve etnosentrik (ırkmerkezci) bir yaklaşım gizlidir.

Mustafa İnan düşünüyordu. İnsanlar ne kadar bilirse, ‘tolerans’a da o kadar fazla yer verecekler. Kelimelerin köklerini öğrenmek bile bir sürü boş inancı, yanlış anlamayı ortadan kaldıracaktır. Bütün Batılılara ‘gâvur’ diyoruz; halbuki Farsçadan aldığımız bu kelime ‘ateşe tapan’ demektir. Şu Avrupalılara, haklı da olsa, ne kadar kızılırsa kızılınsın, onların ateşe tapıklarını ileri sürebilir miyiz? Museviceden, Ermeniceden, Yunancadan ne kadar çok kelime aldığımızı bilsek, azınlıklara bu kadar kızabilir miydik? Otelci Gabi Vartanyan,

⁶ İlk basım yılı, 1973.

⁷ İlk basım yılı, 1975.

“Mustafa Hoca bana Ermeni hikâyeleri anlatırdı,” diyor. “Gabi, bak Ermenice öğreniyorum,” dedi bir gün. “Ben, ‘Ne yapacaksın Ermeniceyi?’ deyince, ‘Öyle deme,’ dedi, ‘Sizin büyük maziniz vardır.’ Benden birçok Ermenice kelime öğrendi. Bir gün de, ‘Gabi, sen bir Türkten daha Türksün,’ dedi; ben de ona, ‘Nasıl demek istiyorsun?’ deyince, ‘Bir Ermeninin bizim hakkımızda düşünmesi gerektiği şekilde düşünüyorsun,’ dedi.” Bu konularda bir dretnot (İngilizce, dread nought: korkusuz) gibi korkusuzdu Hoca (Bir Bilim Adamının Romanı, 2003: 167).

Sarı Yazma'da⁸ Yunanlıların İzmir'den denize dökülmesiyle birlikte Cide'de, okulun başı çektiği şölenler, törenler tertiplenir. Her yer süslenir ve Rum evlerinden birinden getirilen laternayla eğlenilir. Laternayı (kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde org) çeviren çocuk, karşısında hiddetten kıpkırmızı bir adam görünce korkar. Bu adam, Türk zaferinin Yunan laternası ile kutlanmasının doğru olmadığını belirtir ve laternayı yere atıp kırar. Kemane, davul ve zurna ister. Bu hareket, peşinden başka yıkımları da getirecektir. Bu insanlar, bir gün neleri var neleri yok satıp savarak, Ege'nin öbür kıyısına göç edeceklerdir.

(...) Mühendis, aşağıdaki kalabalığa döndü: “Ey ahali!” dedi, “Türk zaferi bu Yunan laternalarıyla mı kutlanır. Ordumuzun zaferine hakaret değil de nedir bu! Türk milletinin şerefiyle, haysiyetiyle oynamak değil de, nedir. Biz Yunan askerlerinin karşısına yolladığımız ak göynekli erlerimizi bu laternalarla mı uğurladık, şube önünden! Hani bizim kemanelerimiz? Hani bizim dilsiz kavallarımız? Hani bizim davul, zurnalarımız? Şimdi ben bu Yunan laternasını, Yunan ordusu gibi darmadağın etmek için atıyorum kaldırımın üstüne!”

Hiç de dediğini yapamayacaklardan da değildi, görüldüğü kadarıyla. Kocaman elleriyle tuttuğu gibi kaldırımların üzerine atıvermişti. Sayvanın altındakiler zor kurtarmışlardı canlarını. Tuz-buz olmuştu laterna. Dayalı döşeli sakız gibi temiz bir Rum evinin en gösterişli yerinde dantelli örtülerin içinde şenlikli günlerin gelmesini bekleyen bu Rumlar'ın, Yunanlıların ulusal çalgısı tepetaklak gitmişti işte! Peşinden daha büyük yıkımlar gelecekti. Doğup, büyüdükleri, çalışıp palazlandıkları bu yoksul Cide'yi, yoksul olduğu kadar da şirin kasabacıyı bırakıp gideceklerdi. Herkesten daha rahat, herkesten daha bolluk içinde sıkıntısız yaşayıp dururlarken bir gün neleri varsa satıp savıp bir vapura binecekler, uzaklara, Ege'nin öbür kıyılarına göç edeceklerdi. Kendi rahatlarını, mutlu yaşayışlarını kolaylaştıran eşyalarının taşınamayanlarını bizlere yok pahasına bırakarak... Onlardan kalan sarı topuzlu karyolalar, göz göz ceviz konsollar, masalar, sandalyeler, koltuklar bizlere, Dimitirileri, Vasilileri, Fotileri, Açıkbaşları, Sotirileri, Elenileri hemen her saat anımsatacaklardı, sağlam kaldıkları, kırılıp dökülmedikleri sürece (Sarı Yazma, 1990: 62-63)...

Rıfat Ilgaz, yukarıda verilen bölümde, sevinçli anlarında birbirinin müzik aletleriyle eğlenecek kadar kaynaşmış olan Türkler ve Rumlar arasındaki bu birlikteliğin, ulusal fikirler yüzünden (laterna-Yunan; kemane, kaval, davul, zurna-Türk) bozulmasının kaçınılmaz olduğunu ortaya koyar. Yazarın, Rumların özellikle gündelik yaşamın çeşitli boyutlarına ilişkin incelenmiş zevklerine olan sempatisi kendini belli eder.

*Bir Avuç Gökyüzü*⁹ (1979: 204-205) romanında yazar anlatıcı, hapiste kaldığı sürede, cinayetten mahkûm, sonradan olma bir imamla koğuş arkadaşlığı yapmıştır. Oğlancı olan bu imam, bu yanı anlaşılınca imamlıktan çıkarılır ve iyi bir dayak yer. Bu durumun aslında kaza olduğunu, yoksa vatansever bir insan olduğunu ileri sürer. Vatansever olduğuna kanıt olarak, azınlıklara karşı

⁸ İlk basım yılı, 1976.

⁹ İlk basım yılı, 1974.

yapılan bir gösteride bir papazı makasla sünnet etmesini, diğerini de sünnet etmek için kovalayıp yakalayamamasını gösterir. Uydurma imam, papazı epey kovalamış ama, yakalayamamış ve böylece papaz, “zaten layık olduğu ölçüde kullanma olanağı bulamadığı organını” kurtarmıştır.

Çetin Altan, daha baştan ironik olan bir durum içerisine, vatanseverliği, ötekine bazı konularda hayat hakkı tanımamak ve itibarsızlaştırmak biçiminde tanımlayan bir örnek olayı yerleştirerek, ulusalcı bir tavır karşısında kendi konumunu belirler.

Ulusalcı-Milliyetçi Bakış Açısından Azınlıklar

Giriş bölümünde Köroğlu'nun, yakın tarihin yorumlanmasında, Cumhuriyet döneminde var olan kısmî çeşitlilik ve farklılığın, Mustafa Kemal'in 1927'deki Nutuk'un yayımlanması ve 1933 (Onuncu Yıl Nutku) tarihiyle ortadan kalktığını dile getirdiği saptamasına yer vermiştik. Bu bölümde ele alınan romanlar, Emine Işınsu'nun *Sancı* romanı hariç, Milli Mücadele döneminden bahsederler. Bunlar içerisinde *Küçük Ağa* dışındaki bütün romanlar, Kurtuluş Savaşı¹⁰ dönemini “Nutuk”un adesesinden görürler.

Attilâ İlhan, Türk devrimini anlamak için işe Kurtuluş Savaşından başlamak gerektiğini belirtir. Paris'te iken, ilerici bir Fransız dostunun söyledikleri ile kendine gelen ve “Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal ve devrim” konularında bildikleri “19 Mayıs'ta Samsun'a ayak bastı...” anlatışından öteye gitmeyen Attilâ İlhan, hemen memleketten Mustafa Kemal'in, Söylev ve Demeçler'inden, Nutuk'undan ve öteki tarih kitaplarından getirterek okumaya başlar ve yakın tarihi konu alan romanlarını kurgularken, okuduklarından büyük ölçüde istifade eder (İlhan, 1993: 158-163).

Kurtlar Sofrası'nda¹¹ Necdet, lise yıllarında Gökbörü adında bir dergi okumuştur. Daha sonra “korkunç” diye nitelediği, bu dergideki fikirlerin etkisi altında kalan Necdet, bir Yahudi arkadaşını kıştırıp kıştırıp dövmüştür. Dövme sebebi, “Türk olmadığı, Yahudi olduğu” içindir (İlhan, 2010: 233). Attilâ İlhan'ın romanlarında yakın tarih, Kurtlar Sofrası ile bir zemine oturur ve *Aynanın İçindekiler* (incelememize dâhil olan *Bıçağın Ucu*, *Sırtlan Payı* ve *Yaraya Tuz Basmak*) serisi ile çok boyutlu ve zamanlı bir yapıya kavuşur.

Bıçağın Ucu'nda¹² Miralay Ferid, işgal İstanbul'unda azınlıkların taşkınlıklarını görmüş ve bunlara tahammül etmek zorunda kalmıştır. Bir gece “ölesiye sarhoş askerlerin” serkeşliklerine, “çileden çıkmış azınlıkların şamatalı sevinç”lerine yakından tanık olmuştur. Sokaklarda “iyice bayrak açmış Rum orospuları” küstahça şarkılar söylemektedirler. Gittiği meyhanelerdeki “Rum kopillerinin azgın sevinci” tepesini attıracak bir raddeye varmıştır (İlhan, 1996: 63).

Doğan Bey, Halim'e, kendisini ihbar edenin Matmazel Raşel olduğunu söyler. Bu “haris” ve “orospu” kadının hiçbir ahlâkî değeri yoktur. Onu hak ettiği gibi tecziye etmeye ant içmiştir. Doğan Bey'in konuşmalarına, sadist bir ruhun emelleri sinmiştir.

– (...)Böyle dolapçı, bu kadar saman altından su yürüten, bu derece haris ve içinden pazarlıklı orospu görülmemiştir: vücut dedin mi yalnız apışarası gelir aklına, ahlaki değer dedin mi, yalnız para! (...) Onun, o paha biçilmez deliğine, öyle bir mermi yerleştireceğim ki, sıcacık, hayatının son inzâli, aynı zamanda en güzeli olacak. Düşünebiliyor musun (İlhan, 1996: 407)?

¹⁰ Mehmet H. Doğan (1976:7-40) *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı* adlı yazısında, Kurtuluş Savaşı'nın romanlarda yansımaya başladığı 1922 ile 1976 yıllarında, yazılan romanları sayıca az bulur ve 30 olarak belirtir. Buna göre konuyla ilgili olarak yazılan romanların sayısı yılda bir bile etmez.

¹¹ İlk basım yılı: I. cilt 1957, II. cilt 1964

¹² İlk basım yılı, 1973.

*Sırtlan Payı*¹³ (1974:78-82)'nda Rıza Muhiddin'in aklını meşgul eden hafifmeşrep kadınların hepsi Rum'dur. Bunlar, insanı varlıklarıyla âdeta kendinden geçirmektedirler. Bunlardan biri Bilezikli Kalyopi, diğeri ise Kantocu Küçük Amalia'dır. Ferid, Rıza Muhiddin'in iç geçirdiği Kalyopi'yle birlikte olur. Bilinçaltını dışarı vurduğu bu sevişme esnasında, Kalyopi'yi Yunanistan sanıp âdeta cezalandırmaktadır. "Osmanlı yatağanı gibi, yalın ve sert, kadının içine girdi, garip şey, altında o an boylu boyunca uzanmış yatanın, Yunanistan olduğunu sandı."

Aynanın İçindekiler serisi içerisinde yer alan *Bıçağın Ucu* ve *Sırtlan Payı*'nda kullanılan cinsellikle sarmalanmış şiddet yüklü dil, romanların psikanalitik bir yöntemle yazılmış ve bu tür bir okumaya da yakın olduğu düşüncesini akıllara getirir. Ayrıca Attilâ İlhan'ın Türk romanında cinselliği tabu olmaktan çıkararak ve korkusuzca ele alan bir yazar olduğunu da unutmamak gerekir. Cinsellikle ilgili sıra dışı düşüncelerini *Hangi Seks* ve *Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler* adlı kitaplarında ortaya koyar. Millas da Attilâ İlhan'ı azınlıklara bakış noktasında, "Cumhuriyet dönemi ulusçu edebiyat" başlığı altında inceler ve onu, "Türk edebiyatı içerisinde Yunan/Rum kadının cinselliği ile Türk'ün ilişkisini en çarpıcı biçimde gösteren" yazar olarak niteler (Millas, 2005: 89-91).

Sırtlan Payı'nda Madam Rosa Mizrahi, Tanzimat'tan bu yana düzinelerce açılmış Fransız okullarından yetişen ve bu okulların "varlıklı ve Musevi tüccarlara eş olarak dağıttığı" kadınlardan biridir. Piyanoda Debussy, Fauret'i "tıngırdadır", Musset'den Baudelaire'den bir kaç mısra okuyabilir. Colette'nin son kitabındaki filan tipe benzemeye çalışan bu kadın, kırkını geçtiği halde gözü çöplükte olan, mide bulandırıcı bir tiptir (İlhan, 1974: 307-308).

*Yaraya Tuz Basmak*¹⁴ romanında Teğmen Demir, izninin son günlerinde babasının dükkânına, kapalı çarşıya gider. Orada bulunan esnafın konuştukları mesele, Varlık Vergisi'dir. Onlara göre, bu verginin asıl amacının "İstanbul'daki Çıfıt tüccarları yolmak" olduğu söyleniyorsa da, durum hiç de görüldüğü gibi değildir. Ayrıca yerli esnaf da " yok canıyla, alın terinden biriktirdiği üç beş kuruşu devlete" kaptırmıştır. Millî Şef İnönü, kurultay açış konuşmasında, II. Dünya Savaşı sırasında "Türk milletinin itibarı ve şerefi kuvvetle yükselmiştir" dese de, bilenler "vatan sathındaki bilumum namuslu tüccarın kan ağladığını" bilmektedirler (İlhan, 2007: 119). Attilâ İlhan, Varlık Vergisi'ni onaylamıyor görünür. Ama bu tavır alış, daha çok yerli tüccarın mağduriyetinden kaynaklanır. Ayrıca tam bir İnönü muhalifi olan İlhan'ın, bu dönemdeki uygulamalardan biri olarak, Varlık Vergisi'ni olumsuzlaması son derece anlaşılabilir¹⁵. Aktar, Varlık Vergisi'ne tabi tutulan mükelleflerden %87'sinin Gayrimüslim, %7'sinin Müslüman ve %6'sının gayrimüslim ve ecnebi mükelleflerden oluştuğunu kaydeder. Ona göre bu vergi "gösterişçi tüketimin cezalandırılması/fevkalâde mükelleflerin vergilendirilmesi"dir. Ama Attilâ İlhan'ın sözünü ettiğinin aksine bundan zararı Müslüman tüccarlardan ziyade gayrimüslim azınlıklar görmüşlerdir (Aktar, 2008: 154).

Yüzbaşı Demir, Kore dönüşü Bursa'dan İstanbul'a gelişlerinin birinde, Beyazıt'ta bazı olaylara tanık olur. Kıbrıs Mitingi'nin yapıldığı zamana denk gelen bu olaylarda, kantarın topu birden kaçmış ve nereden çıktığı anlaşılamayan bir kalabalık, Beyoğlu'nu ve azınlıkların mağazalarını yağmalamıştır. Bu "kara kalabalık" önüne gelen her yeri yıkıp yakmaktadır. Bu, "rezillik kıyamet"tir. Üsteğmen Demir, bu "yağma şehri"nde, üniformalı olması sayesinde, önüne gelen herkesi toplayan askerlerin elinden kurtulur. "Camları tuzla buz edilmiş vitrinler, mağazalarda ne varsa sokaklara kusmuşlardı(r)." Bunlar arasında buzdolapları, avizeler, hesap

¹³ İlk basım yılı, 1974.

¹⁴ İlk basım yılı, 1978.

¹⁵ Attilâ İlhan (1980), Atatürk ile İnönü arasındaki derin farkları ve İnönü tarafından inkılâbın nasıl yozlaştırıldığını özellikle *Hangi Atatürk* kitabında etraflıca ortaya koyar.

makinelere, antika ev eşyaları ve “insanüstü güzellikleri ile insanı büyüleyen plastik mankenler” vardır. Bazı özel otomobillere zarar verilmiş, bazıları yakılmıştır (İlhan, 2007: 161-162). Attilâ İlhan’ın, yukarıda söylenenlerden yola çıkarsak, 6-7 Eylül Olayları’nı onaylamadığı rahatlıkla söylenebilir.

Attilâ İlhan’ın incelediğimiz romanları içerisinde, tek olumlu gayrimüslim tipi *Sırtlan Payı*’ndaki Pandikyan Efendi’dir. “Son derece Osmanlı ve çelebi” olan bu zât, alafranga Madam Mizrahi’nin yalısında, “en az Binbaşı Ferid kadar eğreti” durmakta ve “ıstıahlı Babıâli” Osmanlıcası konuşmaktadır. Pandikyan Efendi, kendini “Osmanlıyım” diye tanımlar ve Osmanlı doğduğunu, Osmanlı olarak öleceğini belirtir. İcap etmesi hâlinde “Millî Mücadele” taraftarları ile işbirliği edeceğini söyler. Ferid’e, arkadaşları içinde Rıza Muhiddin’in muhbir olduğu bilgisini verir ve ona dikkat etmelerini tavsiye eder (İlhan, 1997: 393-397).

Attilâ İlhan’da azınlıklar, bir tehdit unsuru olarak görüldüğü zaman yazarın kalemi oldukça keskinleşir. Özellikle Rumlar için kullanılan ajitasyon yüklü dil, tehdidin boyutu ve büyüklüğüyle yakından ilişkilidir. Yahudiler, Rumlara oranla ikinci planda kalır ve yazarın tehdit skalasında önemli bir yer işgal etmezler. Ermeniler ise, teba-yı sadıka nitelemesine uygun bir şekilde tasvir edilir. Arseven (2010: 276)’in belirttiği gibi azınlıklar onun romanlarında “Türk toplumu içindeki yüzdeleri oranında” yer alırlar. Eserlerinde insanı tüm gerçekliğiyle vermek isteyen Attilâ İlhan’ın romanlarında, azınlıkları bu çerçevede ele alındığı söylenebilir.

Samim Kocagöz¹⁶’ün *İzmir’in İçinde*¹⁷ romanında 1960 Darbesi ve ertesine uzanan bir süreç ele alınırken, yer yer geriye dönüşlerle Kurtuluş Savaşı dönemine değinilir.

İzmir’in İçinde romanında İzmir’deki Levantenlerin, kendilerine dokunmaması ve kendilerini koruması karşılığında Çakırcalı Efe’ye ziyafetler, paralar verdiğini söyleyen Hasip Bey, padişah adına onlarla konuşmaya giden Hacı Hasan Paşa’nın, yemek esnasında kızanlarının alafranga yemek yediklerini görünce şaşırıldığını söyler. Ama cumhuriyetten sonra bu Levantenlerin yerini yerli şirket ve tüccarlar almıştır. Hasip Bey’in ekonomi bağlamında, azınlıklardan bahsederken kullandığı dil, kökenleri cumhuriyet öncesine uzanan azınlık politikalarıyla¹⁸ özdeşlik gösterir.

“(…) Diyeyeğim şu ki, bu Levantenlerin yerini Cumhuriyet’ten sonra bizim gibi şirketler, tüccarlar aldı. Yine İzmir çevresinin ürünü birkaç şirketin, birkaç kişinin elinde. Yine de aramızda Levanten kalıntıları var. Hâlâ İtalyan, Fransız pasaportu taşımaktan büyük bir zevk duyarlar. Bu ülkelerle hiçbir ilişkileri kalmadığı halde, Türk olmak

¹⁶ Samim Kocagöz, Kurtuluş Savaşı’nı ümmet olmaktan ulus olma sürecine geçişimizin tarihsel kavşağı olarak görür. Savaşı ve onun önderi olan Mustafa Kemal’i sanat ve yazın yolu ile ortaya koymanın kaçınılmaz bir sorumluluk olduğunu belirten yazar, bu “ödev ve görev”in Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yerine getirildiğinden bahseder. Kocagöz, Kurtuluş Savaşı’nı bir buzlu cam ardında kalmaktan kurtaracak olan Nutuk’un dilinin sadeleştirerek gençlere tarafından okunmasını da oldukça önemsemiş ve bazı girişimlerde bulunmuştur (Kocagöz, 1976: 109-112).

¹⁷ İlk basım yılı, 1973.

¹⁸ Samim Kocagöz’ün *İzmir’in İçinde* romanında ekonomi, ticaret, kimlik vb. kavramların milli iktisat ve ekonomide Türkleştirme politikalarına gönderme yaptığı açıktır. Koraltürk (2011: 21) Milli iktisat ve ekonomide Türkleştirme arasındaki farkı şöyle açıklar: “ Milli iktisat, Osmanlı devleti tebaasının veya T.C. vatandaşlarının yabancılar karşısında ekonomide avantajlar elde etmesi olarak ifade edilebilir. Ekonomide Türkleştirme ise tebaa ve vatandaşlar arasında Müslüman-Türk unsurun gayrimüslim unsurun aleyhine olacak şekilde kayırılmasıdır.”

Zafer Toprak (1995: 1-9) ise liberalizmin 19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun iktisadi yapısını büyük oranda etkilediğini, bunun da Osmanlı ticaretini ellerinde bulunduran gayrimüslim ve yabancıların etkinliğini arttırdığını, Müslüman tüccarın ise durumunu daha da kötüleştirdiğini dile getirir. 1908’le başlayan ve Balkan Savaşları ile dönüm noktasına ulaşan Türk ulusçuluğu, devletin ekonomi felsefesini de etkilemiş, İttihat Terakki özlediği orta sınıfı yaratmak için sürekli Müslümanı gayrimüslime karşı kayırmış, böylelikle “devlet iktisadiyatı”yla gayrimüslim unsur ve yabancılar piyasadan silinirken, egemenlik “milli” anonim şirketlerin eline geçmiştir. Milli mücadele de bir ölçüde II.Meşrutiyet’in gelişmelerinden güç almıştır.

gururlarına dokunur beyefendilerin; hiçbir dili doğru dürüst konuşamadıkları gibi, karışıklıklarından Türkçeyi de doğru konuşamazlar... Bunlara diyeceksin ki, arkadaş, vatanın neresi? En az iki yüz yıldan beri oturduğun, milyonlarını yediğin Türkiye'yi beğenmiyorsan, Türk Hüviyet Cüzdanını taşımak, ağırına gidiyorsa, buradan defolur gidersin... eskisi gibi güçlü değiller, Hamdi Beyi bir hayli kurdum; bunlara hiç yüz vermez, pek zorda kalmazsa, bunlarla alışveriş etmez... Bak, Hidayet Beyin mezhebi geniştir. Onlarla, onlara öğrete öğrete Fransızca konuşur (Kocagöz, 1973: 118-119) ...”

Rezil Dünya'da¹⁹ Baba Kâzım, aslında Selânikli bir Rum'dur; ama “yirmi üç yıldan beri bir Türk'ten daha Türk” olarak yaşamaktadır. Müslüman olunca, Kozmos olan adını Kâzım, kızı Sofya'nın ismini de Safiye yapmıştır. Kızı, Adapazarı'ndayken Gâvur Apti'nin çıkardığı bir yangında ölmüştür. Gâvur Apti'ye yani Apostol'a olan hıncı bir türlü geçmek bilmeyen Baba Kâzım, onun, Adapazarı işgal edilince Yunan ordusunda Türklere karşı savaştığını duymuştur. Ondan bahsederken, “Ulan hiç vicdan yok mu sende? Ne zarar gördün bu memleketten? Ananı mı öldürdüler, kardeşini mi? İnsan yediği ekmeğe orospuluk eder mi?” diyerek, azınlıklara kendilerinden biri olarak ince bir dokundurma yapar. “Allah'a çok şükür, Türk” olduğunu belirten Kâzım Baba, namaz kılamayıp oruç tutamasa da en Müslümandan daha Müslüman olduğunu söyler. Sünnet bile olan Baba Kâzım, elinde olsa dünyadaki bütün Kozma'ları Kâzım, Sofiya'ları Safiye yapmak istediğini söyler (Rezil Dünya, 1972: 129-133). Rezil Dünya'da bir mühtedi tarafından diğer azınlıklar ekmeğini yedikleri devlete karşı küfranı nimette bulunmamaları için, ikaz edilirler. Aksini yapanların ise, cezalandırılmaları müstahaktır. Ad değiştirme ise, tipik bir Türk ve Müslüman kılma ritüelidir.

*Sancı*²⁰ romanının bir sahnesinde, 1966 yılında Ada vapurunda, Yıldız Teknik Okulu'nun imtihanlarından çıkmış dört genç konuşmaktadırlar. İstanbul'da azınlık olan Rumlar, Ada vapurunda çoğunluk hâline gelmiştir. Onların bağıra çağıra Rumca konuşması, bu dört genci rahatsız eder. Bu gençler, “imtihani, derslerini unutup salkım salkım heyecanlarını, salkım salkım küfürler hâlinde” boşaltmaktadırlar. Rumlar ise, bu küfürleri anlamazlıktan gelirler. Bir imtihanla başlayan arkadaşlık, “Rumların dil egemenliği karşısında büyümüş, perçinlenmişti[r].” Şimdi ise, durum daha kötüdür. Çünkü kendi insanımız yani solcular tarafından hançerlenmektedirler. Solcular da, iktidarın kullandığı, kandırdığı acınacak zavallılardır (İşinsu, 2008: 259-261).

Sancı romanında, Milli Mücadele'nin üzerinden yaklaşık elli yıl geçmesine rağmen, azınlıkların milliyetçi düşüncede bir düşman imgesi olarak yaşamakta olduğu örneklenir. Ama tehdit fiziksel değil daha ziyade kültürel bir tehdiye dönüşmüştür artık. Bu muhataralı durumun varlığından, kültürel tacizden, milliyetçi duygulardan uzak, sağ'ın ebedî düşmanı sol sorumlu tutulur. Romanda azınlıklara bakış noktasında, Milli Mücadele'yi konu alan romanlarla benzer bir yön vardır. O da “öteki”nin milli kimliğin ortaya çıkmasında ve güçlenmesinde, azınlıkların/düşmanların yarattığı güçlü etkidir.

Tarık Buğra²¹'nin romanlarını azınlıkları ele alış biçimine göre “ırkçı/dinsel eğilimli edebiyat” kapsamı içerisinde değerlendiren Millas (2005: 91-101), eserleri incelendiğinde azınlıkları bütünüyle olumsuz olmalarının yanı sıra, başka bir işleve de sahip olduğunu belirtir. Buna göre

¹⁹ İlk basım yılı, 1955.

²⁰ İlk basım yılı, 1974.

²¹ Tarık Buğra, tohumları aklına üç yaşında iken düşen ve gönlünde yatan “büyük konu”yu Küçük Ağa ile gerçekleştirir. “Epik”i değil “dramatik”i önemseyen Tarık Buğra, Küçük Ağa'yı yazarken Nutuk, Cebesoy'un ve Karabekir'in hatıraları dışında başka hatıraları, dergi ve gazete ciltlerini okumuştur. Kurtuluş Savaşı ile ilgili yazılan diğer romanları da okuyan Buğra, onların sonucu belli olan bir savaşa göre yazılmalarını önemli bir kusur olarak görür. Kendisi ise Küçük Ağa'yı sonu belli bir savaşa göre değil konu ve insan bakımından, sonu bilinmeyen bir savaşa, “buldukları ortam ve şartlara, bu ortam ve şartlar içerisinde geçerli olan anlayışlara, tutumlara ve davranışlara” göre kurguladığını kaydeder (Buğra, 1976: 113-116). Tarık Buğra'nın kısaca Nutuk'u okumakla birlikte tarihi ona göre kurgulamadığı söylenebilir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Yunan, Rum vb. azınlıklar “Türk’ün tam karşıtı, Türk kimliğinin kıstası ve temel öteki gibidir. Yunan/Rum, Türk kimliğinin doğmasını sağlayan en önemli öge olarak görülür.” Çalışmaya dâhil edilen Küçük Ağa romanında Rumlar, özellikle “kahramanların ulusal bilinçlenmelerinin, uyanışların bir vesilesi²²” olarak görülür. Ama Millas’ın dediği gibi bütün azınlıklar olumsuz bir şekilde tasvir edilmemiştir. Ayrılıktan yana olanlar olumsuz tipler olarak çizilirken, birlikten yana olanlar olumlu yönleriyle ön plâna çıkarlar.

*Küçük Ağa*²³ romanında Akşehir’de, her evden I. Dünya Savaşı’na katılmış insan vardır. Adeta her ev kocaman bir göz olmuş, dört yıldır kimi kocasını, kimi yavuklusunu beklemektedir. Bu dört yıl müddetince, Akşehir’de herkes susarak anlaşılmıştır sanki. Ama savaştan etkilenmeyen, aksine ondan kazançlı çıkan bir mahalle vardır, Akşehir’de: “Gâvur Mahallesi.” Bu mahallenin sakinleri olan Rumlar, eski rollerini terk etmişler; köleyken kral gibi davranmaya başlamışlardır. Yerli halka karşı en iyi tutumları, yüz vermemektir artık.

Bir vakitler Mumcu Mustafa’nın, Akağa’nın veya Hacı Küçüğün, hatta Nalband Mustafa’nın önünde elpençe divan duran, gülümsemekten, hayhay demekten başka bir şey bilmeyen, sokaklarda başları saygılı saygılı öne eğik geçen Ligorlar, Minaslar, Bapkuamlar ve ötekilere bir hâl olmuştu. Sanki onlar kral, ötekiler köle idi, en iyi tutumları sadece yüz vermemektir artık. Eski günlere dayanan teklifler en azından yılışık bir alayla karşılanıyordu (Buğra, 2003: 10).

Küçük Ağa’da Salih, bir kolunu bıraktığı savaştan dönüşünde, çocukluk arkadaşı Niko’nun faydasını görür; ama o ve onun gibilere karşı, içindeki isyanı körükleyen bir öfke duyar. Bu öfkenin sebebi, Türkler cephede savaşır ve çoğu bir uzvunu bırakırken, Rumların mal mülk edinmesi, var olan servetlerine servet katmasıdır.

Salih’in ağası ve Salihlerin, Salihlerin, binlerce Salih’in ağası, babası Çanakkale içinde vurulurken, yâd ellerde kalırken, Niko’nun ve Nikoların ağası yaman bir aşçı, yaman birer tüccar olmuştu. Haydi, bu bir şey değildi. Ama ya şu olan “Ufak tefek şeyler?”

Kol, bacak bırakanların, ölenlerin hesabında “Osmanlı tab’asından” Nikolar yok muydu? Biraz da onları tezgâhı, evi, barkı, serveti, sâmanı için dövüşülmemiş mi idi? Buna kim, hangi Niko “Hayır” diyebilirdi? Elbette hiçbiri. Ama işte Akşehir’de ve Akşehirlerde “Ufak tefek bir şeyler” olmuş, Akşehir ve Akşehir’ler de cephelere dönmüştü (Buğra, 2003: 34-35).

İstanbul’un işgal edilmesinden sonra, bütün Akşehirli, İstanbullu Hoca’nın bu konudaki fikrini merak eder. Anadolu, için için kaynamaktadır. Bu sırada azınlıklar, her gece bir yerlerde toplanıp bir şeyler planlamaktadır. Çolak Salih, Niko’ya bakarak, var olan bu değişmeyi görmüştür. Artık bir arada yaşamak imkânı gittikçe azalmakta, azınlıklar farklı isteklerle ortaya çıkmaktadır. Çolak Salih, bir gece Nikoların meyhanesine gidince, Rumların yaptığı toplantıya tanık olur. “Kardeş gibi” beraber büyüdükleri, alışveriş edip, selâmlaşmışları ve güldükleri bu “kahpe dinli namussuzlar” şimdi gerçek yüzlerini göstermektedirler. Kasabadaki Rumların amaçları, Trabzon çevresinde Pontus Rum devletini kurmaktır. Bu hülyaya ortak olanlar Trabzon ve İstanbul’daki cemiyete para yağdırmaktadır. Sadece Rum gençleri değil eli silâh tutan herkes, “akın akın Pontus

²² Çolak Salih, Osmanlı İmparatorluğunun simgesidir ve onun uyanışında zaferin gerçek anlamı yatar. Kolcu, Küçük Ağa romanın, Çolak Salih ve İstanbullu Hoca’nın metamorfozu üzerine inşa edildiğini ileri sürer ve Çolak Salih’in uyanışında bir azınlık olan çocukluk arkadaşı Rum Niko’nun etkisinin büyük olduğunu belirtir (Kolcu, 2011:179).

Ebru Burcu Yılmaz, *Tarık Buğra/İnsan ve Eser (2005: 145)* adlı doktora çalışmasında İstanbullu Hoca’nın yaşadığı süreci bir “yeniden doğuş” olarak değerlendirir ve bunun kaynaklarını “güvendiği kişi ve kavramların kendisinde yaşattığı hayal kırıklığı ve çevresindeki insanların beklentilerinin etkisiyle” açıklar. Yazara göre “Çolak Salih’in yaşadığı tecrübe tam bir yeniden doğuş değil, bir bunalımın sebep olduğu kaçış”tır .

²³ İlk basım yılı, 1963.

Turkish Studies

ruhunu gerçekleştirmek için” Trabzon’a koşmaktadır. Bu “mukaddes yarışmada” Akşehir Rumları da utanılacak bir duruma düşmek istememektedirler (Buğra, 2003: 83-85).

Akşehir papazı, Nikoların meyhanesinde yaptığı konuşmayla, Rumları Pontus hulyasını gerçekleştirmek için yardıma, birleşmeye çağırırken, cemaatten Kirye Vasili bu işi doğru bulmadığını; çünkü kendisinin Osmanlı olduğunu ifade eder. Bu konuşmalarından ötürü papaz tarafından gafil, yanılmış olarak nitelenen Vasili, gerekçesini şöyle açıklar:

Yanıldığımı sanmıyorum muhterem peder. Evet, biz Osmanlıyız. Babalarımız ve dedelerimiz asırlardan beri bu toprakta Türklerle birlikte, onların haklarına sahip olarak yaşadık. Bir zulüm, bir hakaret görmedik. Aldık, verdik, hak hukuk geçti aramızda... Devlet galip gelince bir kötülük görmedik, üstelik makamlar, ünvanlar aldık. Fakat yenilince biz kötülüğe kalkıştık. Ne için? Yakışır mı bu? İşte işitiyoruz. Bizim dediğimiz Atina ordusu girdiği yerde bize köpek gibi bakıyormuş. Halbuki siz bayram yaptınız geliyorlar diye (Buğra, 2003: 85)...

Ali Emmi, ağır hastadır. Kendisini kontrole gelen Doktor Minas’la şakalaşır. Bu arada Reis Bey de, Akşehir’de gayrimüslimler ve yerli halk arasında vuku bulan trajediyi düşünür. “İhanete, kallesliğe uğradıklarımı” düşünen Reis Bey, zamanında efendilik ve üstünlük haklarını kullanmadıklarından ötürü pişmanlık duymaktadır. Azınlıklardan ayrılık sevdasına düşenleri, “üzeri küllenmiş soysuzluklarını hatırlayanlar” olarak vasıflandırırken, onlara, Osmanlı ruhuna ihanet etmeyen Doktor Minaslar, Manifaturacı Eftimler hürmetine katlanıldığını belirtir. Akşehir halkının yaşamasının ikinci mânâsı, intikam için “fırsat kollamak, ilk fırsatı gözlemek”ten ibarettir ama bu “ihabetin acısını” kendilerine hiç yakışmayan “haksızlık, insafsızlık, gaddarlık” gibi duygularla çıkartacaklardır (Buğra, 2003: 379-380).

Reis Bey, azınlıkların yıllarca bir arada yaşadıkları Osmanlılara reva gördüğü muamelenin, Çolak Salih gibi, Osmanlıların yaşamasının amacı hâline geldiğini düşünür. Ama zafer günü geldiğinde, Osmanlı kalan Hıristiyanlarla, hıyanet edenler arasında çizginin net çizilemeyeceğini düşünerek endişelenir. Aşağıya aldığımız iki paragrafta artık metamorfozun bittiğini ve sıranın “milletin imajının restorasyonuna” geçildiği görülebilir. İhanet etmeyenler karşılığını almalıdır. Çünkü Niko’nun Niko olarak doğması ve yaşamasına imkân tanımış bir milletin ihaneti cezalandırması gerekmektedir. Çolak Salih, Kolcu (2011:182)’ya göre Metehan’dan beri bilinen “iyiliğe karşı iyilik; kötülüğe karşı kötülük” yüce savının memurudur. “Damarlarında genetik içgüdü, durumdan vazife çıkarmasını emretmiş”tir. İhanetin bedeli ödetilecektir.

Reis Bey düşünüyor ve düşündükçe de içi daha çok eziliyordu. O zaman, yani zafer gününde Doktor Minas’ları, Manifaturacı Eftim’leri, kısacası Osmanlı kalan Hıristiyanları kim kurtaracaktı? Asıl değerleri ile onları, Salih’lere hiç yakışmayan haksızlıktan, gaddarlıktan, insafsızlıktan kim kurtaracak, hak ile haksızlığın o mikroskobik sınırını kim ve nasıl çizebilecekti (Buğra, 2003: 380).

Doktor Minas, ölüm döşeğindeki Ali Emmi’ye gerekli tedaviyi uyguladıktan sonra Reis Bey, onu evine davet eder. Hizmetçisi Hayganoş’a, kendileri için bir sofrayı hazırlamasını rica eder. Yüzyıllarca kendilerine gelip giden, önemli günlerinde onları ziyaret eden insanların, nasıl olup da böyle çılgınca davrandıklarını anlayamadığını dile getirir. Doktor Minas’ın konuşmaları da Reis Bey’e hak verir niteliktedir.

Doktor o vahşi sar’anın üzerinde çok düşünmüştü. Bu sar’a insanları, gün geliyor dindaşlarına, gün geliyor kardaşlarına saldırtıyor çünkü insanda akıl bırakmıyor, kalp bırakmıyordu. İnsan bir kere o sar’aya tutuldu mu kendi menfaatlerini bile hesaplayamaz oluyordu. Doktor o gece gözü dönmüş, kanı beynine hücum etmiş ırkdaşlarına, “Baskın mı? Pekâlâ. diyelim ki bu doğrudur ve mümkündür. Diyelim ki onlarla beraber yaşadığımız

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

günleri unutup, silip atmak kolaydır. Fakat sonu ne olur bunun? Osmanlı ordusu yenildi, doğru. Devletin eli kolu bağlı, bu da doğru. Lakin böyle devde kulak bile sayılmayacak baskının öcünü almazlar mı dersiniz? Siz baskında kırk elli ev yakar, belki istediğiniz kadar da adam öldürebilirsiniz. Ama bir de onlar ayaklandı, çetelerden Kuvvâ'dan aldıkları yardımla üzerinize yürüdüler mi, tükürükle boğarlar hepimizi be (Buğra, 2003: 385-386)!”

Tarik Buğra'nın *Küçük Ağa* romanında, Rumlarla tarihî yakınlığımız ve bağlarımız vurgulanır. Bunlardan kimileri (Gâvur mahallesi, Niko, Akşehir Papazı) ayrılıkçı düşünceler beslerken; kimileri (Doktor Minas, Kirye Vasili, Manifaturacı Eftim vb.) bir arada yaşama düşüncesine sahiptir. Gündüz (2007: 149-150)'ün de belirttiği gibi “roman kişilerini en çok yaralayan, işgalden çok, asırlarca bir arada yaşadıkları ve kendilerinden bildikleri bu insanların ihanet etmesidir.” Ama ihanet edenlerin kaçınılmaz akıbeti, isyan ettikleri Türkler tarafından cezalandırılmak olacaktır (Reis Bey). Bu düşünce, Doktor Minas'ın fikirleri ile pekiştirilir. Çetin (2011:153-155) *Küçük Ağa*'da yer alan azınlıkları “Hain-Hakperet” şeklinde sınıflar ve yukarıda saydığımız isimleri bunlara dâhil eder. İncelenen romanlar içerisinde *Sırtlan Payı*'nda, Ermeni olan Pandikyan Efendi, bu tasnife uyan hakperest azınlıklardan biridir.

İslâmcı-Muhafazakâr Bakış Açısından Azınlıklar

Romanlarında gayrimüslimlere yer veren Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Münevver Ayaşlı ve Samiha Ayverdi'yi “Tek Partili dönemde İslâmcı yaklaşım” bağlamında ele alan Herkül Millas, bu yazarların eserlerinin en belirgin özellikleri olarak, “artık açık bir biçimde bir Türklük, bir ulusal bilinç ve kimlik” taşımalarını gösterir (Millas, 2005: 151). Peyami Safa²⁴ ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerine bakarak İslâmcı olduklarını söylemek oldukça güçtür. Ancak Tanıl Bora (2009: 8)'nın işaret ettiği gibi milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılığın “Türk Sağının birbirine dönüşebilir oluş biçimleri” olduğu gerçeği göz önünde tutulursa mesele açıklığa kavuşmuş olur²⁵.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda²⁶, Ferit'in kaldığı pansiyonun temizlik işlerine bakan Fatma, doğulu bir kadındır. Anası Erzurum'da evlenmiştir, ama Ermeniler, “kocasının başını kesmişler”dir. Hamile anası, otuz kırk kişinin doldurulduğu bir han odasında, Ermeniler tarafından kesilmekten şans eseri kurtulmuştur (Safa, 1999: 44). Ermeni tedhişi, Peyami Safa tarafından, Türklük şuurunu keskinleştirmek düşüncesiyle romana sokulmuş gözükmektedir. Rusların Doğu Anadolu'yu işgali, Ermenilerin bekledikleri fırsatın doğmasına yol açmıştır. Onlar da mazlum yerli halkı acımasızca katletmişlerdir.

Selma'nın annesi Belkıs, gençliğinde Tahsin Bey'le sevişince, akrabaları, ailesine Belkıs'ı evlatlıktan reddetmeleri için baskı yaparlar. Aile, Yahudi'dir ve Belkıs'ın bir Türk'le evlenmesini kabullenmemektedir. Ferit'in arkadaşlarından Nedime'nin deyişiyle, bunlar “dönme²⁷”dir.

²⁴ Beşir Ayvazoğlu, Peyami Safa'nın fikir istikametinin başından beri milliyetçilik olduğunu ifade eder (Ayvazoğlu, 2003a: 224).

²⁵ Bora, milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslâmcılığı, fizikteki maddenin üç hâli ile karşılar. Buna göre: Milliyetçilik, Türk sağının grameri/dilbilgisi, katı hâli; İslâmcılık, Türk Sağının lügatçesi, imge, değer, ritüel kaynağı, sıvı hâli; Muhafazakârlık, içeriklerin ve zihniyet kalıplarının ötesinde bir ruh hâli, duruş/duyuş biçimi, gaz hâli, üslûptur. (Bora, 2006: 8).

²⁶ İlk basım yılı, 1949.

²⁷ Yahudilere gösterilen antisemit tavrın Tek Parti ve Çok Partili dönemlerde farklılık gösterdiğine dikkat çeken Bali, Tek Parti döneminde, “Yahudilerin iyi Türkçe konuşmalarını ve ülkenin ticari faaliyetine hâkim olmaları”nın antisemitizmin dayandığı iki ana tema olduğunu kaydeder. Çok Partili dönemde ise 1947'de İsrail devletinin kurulması, bu tavrın temel belirleyicisi olmuştur. İslâmî kesimde özellikle İsrail'in kuruluşu antisemitizmin müfritleşmesine sebep olmuştur Ayrıca II.Abdülhamit'in hâl edilişi de bu duyguyu besleyen saiklerdendir. Dönmeler ise, 1924 Mübadelesi ile Türkiye'ye gelen Selânikli Rumlarla gündeme gelmiştir. Bu tefrit hâli o kadar ileri gider ki İslâmî kesimde Cumhuriyet'in kuruluşu bile Selânikli dönmelere dayandırılır (2003: 403-409). Samiha Ayverdi'de Yahudiler ve dönmeler aşağı yukarı bu perspektife bağlı kalınarak ele alınmışlardır.

Turkish Studies

“Dönmeler”in on aylıkken çocuklarını sünnet ettirmek gibi bir adetleri vardır. Suzy Hanım, on aylık oğlunu sünnet ettirmek isterken kocası Cevat Bey, buna karşı çıkar. Evin hizmetçisini, Türk bir dilenciye ekmek verdiği için kovan bu aile, Nedime’nin gırtlığına kadar “millî şuur”la dolmasına sebep olmuştur (Safa, 1999: 76-77). Bu alıntıda da görüldüğü gibi bu kez de Yahudiler, roman kahramanlarından birinin millî bir şura erişmesini, bilinçlenmesini, aydınlanmasını sağlayan bir unsur olmuşlardır.

Ferit’in Vafi Bey’in pansiyonundan ayrılıp yerleştiği Matmazel Noraliya’nın köşkünü, bir Rum olan Madam Fotika işletmektedir. Amcası Dimitri ve Madam Fotika’dan son derece hoşnut kalan Ferit, onların Türkçeyi güzel konuşmalarına da bayılır. Bu kibar insanlar arasında yaşamının, içine girdiği buhrandan çıkmaya yardım edeceğini düşünür (Safa, 1999: 200-201).

Peyami Safa’da Rumlar ve Ermeniler, Attilâ İlhan’ın *Sırtlan Payı* romanındaki Pandikyan Efendi gibi, ayrılıkçı fikirler beslemediği, ihanet psikolojisi içinde hareket edip işgal güçlerine yardım etmediği müddetçe daha insanî bir zaviyeden ele alınır. Aksi durumda, aşağıdaki paragrafta görüleceği gibi, işgal kuvvetlerinin İstanbul’a girişiyle şımarıkları ve küstahlıkları büsbütün artan, Türkleri taciz eden ve bu yönleriyle roman kahramanlarının Türklük şuuruyla dolmalarına yol açacak bir biçimde romanın dokusuna dâhil olurlar.

Biz İnsanlar’da²⁸, Necati’nin arkadaşlarıyla beraber gittiği Beyoğlu’nda şahit olduğu olaylar, azınlıkların işgal İstanbul’unda takındıkları tutum ve tavırları gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Girdikleri barda İtilâf Kuvvetleri, Rumlar ve Ermeniler ile birçok ecnebi eğlenmektedir. Hemen hepsi sarhoş olan bu insanlar, kendi millî marşlarını söylerken, orada bulunan Türkleri de ayağa kalkmaya zorlarlar. Daha sonra Necati ve arkadaşları da, ”Ordumuz etti yemin” marşını söylemeye koyulurlar. Bu arada, bar içinde bir kargaşa çıkar. Olay dışarıya taşınca, bir Türk genci ile Todori isminde, daha evvel bir Türk öldürmüş olan Rum’un kavga ettiği görülür. Todori, valilerimizden birinin oğlu olan bu genci öldürür ve kaçır. Beyoğlu’ndan “halis Türk mahalleleri”ne kaçan Necati ve arkadaşlarına, burada kozmopolit halkın, hem bir katliam hem de bir şenlik ve şehrayın içinde kudurmuş gibi, insan kadavraları üstünde dans ettikleri düşüncesi hâkim olur. Bu ve buna benzer manzaralar, arkadaşlarından birisini hümgür hümgür ağlatır (Safa, 1993: 244-246).

Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar* kitabında, Atatürk inkılabının iki büyük prensibi olarak milliyetçilik ve medeniyetçilik ilkelerini gösterir. Ona göre “...üstünde azlıkların yok denecek kadar azaldığı ve baştan başa öz Türklerin yaşadığı bir toprakta” Atatürk milliyetçiliği dışında başka bir nasyonalizmin manasının kalmadığını ilân eder (Safa, 1995: 90-97). “Azlıkların yok denecek kadar” azalmaları hususunda Safa sesiz kalmayı tercih eder ama birkaç sayfa sonra milliyetçilikten doğan inkılâp hareketlerini sıralarken, “Millî ekonomi: Büyük istihsal ve endüstrinin millileştirilmesi, yerli mallarının rağbetlendirilmesi, kredi hareketleri ve millî bankacılık (Safa, 1995: 99)” derken üstü kapalı da olsa sözü ekonominin Türkleştirilmesine getirir. Bunun ne pahasına gerçekleştirildiğini yukarıda belirtmiştik.

Peyami Safa, “Gâvur” sözcüğü üzerine 1958 yılında kaleme aldığı bir yazısını, gayrimüslim azınlıklara şöyle seslenerek bitirir: “Bizden olan gayrimüslim vatandaşlarımızla ayırımız gayrimiz yoktur. Elverir ki, bizden olduklarına şüphe olmasın (Safa, 1971: 250).”

Sahnenin Dışındakiler²⁹ romanında, İstanbul’un işgali, azınlıklarca özellikle de Rumlar ve Ermeniler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. İşgal sırasında yerli halka karşı mütecevaz hareketlerde bulunan gayrimüslimlerden özellikle Rumlarda, her bir şey “meydan okuma” hâlidir. Çocuklarını mavi-beyaz renkli elbiselerle süslemişler, ellerine Yunan bayrakları

²⁸ İlk basım yılı, 1959.

²⁹ İlk basım yılı, 1973.

vermişlerdir. Birkaç palikarya da ağız mızıkasıyla Yunan marşını çalmaktadır (Tanpınar, 2005: 143).

Sahnenin Dışındakiler romanında Cemal, bir Yahudi ahabıyla o zamanlar sık sık gittiği İkbâl Kiraathanesi'nde buluşur. Yahudi, halinden hiç şikâyet etmeyen, ne servetinden ne de yokluğundan bahseden birisidir. Cemal, fakir fukaradan bahsedince, onun seneler önce verdiği cevapla bugünkü cevabı arasında, küçük bir fark dışında fark göremez. Yahudi, fakir insanları “şeytan” olarak görür ama, mütevazılığı ve tasarrufu yazar tarafından alttan alta beğenilir (Tanpınar, 2005: 293).

Pertev Bey'in Üç Kızı³⁰ romanında Miralay Pertev Bey, haremi, üç kızı ve kalabalık maiyeti ile Moda'da “İngiliz'in Evi” dedikleri ama aslında zengin bir Rum'a ait bir evde oturmaktadır. Ev üslûp itibarıyla Hamidyen-Viktoryen bir tarzda inşa edilmiştir. Bu tarz, Osmanlı ülkesine gelip yerleşen ve ticaretle uğraşan İngilizlerin benimsedikleri bir tarzdır. İstanbul'un Moda semtinde İngilizler ve Hollandalılar yoğun olarak bulunurken, Bebek, Kandilli, Pendik ve Yakacık'ta daha seyrek olarak oturmaktadırlar. İzmir'de ise Buca ve Bornova civarında meskûn bulunan azınlıklar, ticaretle zenginleşmişlerdir. İngiliz topluluğunun başında Witholler isimli biri bulunmaktadır. Bunlar, sükkânı oldukları yerleri güzelleştirmişler, güzel ve büyük bahçeler içinde köşkler inşa etmişlerdir (Ayaşlı, 1968: 7-8). Yazar, ülkemizi zenginleştirdikleri ve güzelleştirdikleri sürece, azınlıklara karşı hoşgörülüdür. Özellikle aristokrat gayrimüslimlerden neredeyse sitayişle bahseder. Bunda kendisinin aristokrat kökenleri³¹ etkili olabilir.

Gani Bey, metresi Selmin için tuttuğu apartmanı bırakır, hizmetçisi Marika'yı kovar ve karısının, çocuklarının yanına döner. Metresi Selmin'i ise terk eder. Ona göre metres, ecnebiden olmalıdır. Ecnebideler de “Yahudi, Rumlar ve Ermeniler”dir. “Ecnebi kadınlar” ile bazı Türk erkekleri tam da uyuşmaktadır. Bu türedi zenginleri tavlama için, basit birkaç numara yetmektedir. Yazar, metreslik rolünü Müslüman olmayan kadınlara uygun görürken, Anadolu'dan gelen bu türedi zenginlerin de sefil ve sefiş hayata çabuk intibak etmelerini, “tertemiz hayatlarını ve iffet sahibi hatunlarını” unutmalarını kabul edemez (Ayaşlı, 1968: 121).

Samihâ Ayverdi, Osmanlı hoşgörüsünden bahsederken gayet cömerttir. Ama Batının oyununa gelerek “Memleketin gerçek efendisi olan Müslüman-Türklerden kat kat refahlı yaşayan” Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklar söz konusu olduğunda “Ayverdi'nin insan sevgisi, hoşgörü ve ruh olgunluğunu yücelten mistik tarzının yerini, öfkeli, hırçın ve şiddet yüklü bir milliyetçi söylem alır.” Azak, ayrıca Ayverdi'nin de çoğu Rumelili Kemalist seçkinler gibi Rumeli Türklüğünü Anadolu Türklüğüne göre daha üstte bir yere koyduğunu aktarır (Azak, 2003: 248-255).

İbrâhim Efendi Konağı³², “kibara dokun geç...” meseline uygun olarak, yardıma muhtaç insanlarla dolup taşmaktadır. Cebi boş girenlerin dolu çıktığı bu konağa gidip gelenler arasında, hem kızlara ustalık eden hem de konakta misafir gibi ağırlanan Zaruhi adında bir Ermeni yaşlı kadın vardır. Sarma ustası olan bu kadının oğlu hasta, kendisi de fakirdir. Yıllardır onun dertleriyle dertlenen konak sakinleri, kendi aralarında bir yardım sandığı kurarak, konağa gelen hatırlı misafirleri de ikna ederek, onun bütün geçim yükünü üstlerine almışlardır. Bir gün İstanbul, Ermeni ayaklanmaları ile karşı karşıya kalınca konak halkı tedirgin olur. “Taşnaksütyon” komitecilerinin yaptığı eylemler, şehirde bir tedhiş havası yaratmıştır. Bu isyanlar hem Ermeniler, hem Ruslar hem

³⁰ İlk basım yılı, 1968.

³¹ İstanbul'da Alman Mektebi'ni bitirmiş, Fransa'da College de France devam etmiş, Şark dilleri yüksek okulunda Arapça ve Farsça öğrenerek Louis Massignon'dan tasavvuf okuyan ve bir süre Almanya'da konservatuara devam ederek piyano öğrenen Münevver Ayaşlı, Tanzimat devrinin ünlü devlet adamlarından Sadullah Paşa'nın sefir oğlu Nusret Bey ile evlenmiştir. “Kuruluş yıllarının Ankara'sında güzelliği ve alafrağa zevkleri ile tanınan kadınlardan” olan Ayaşlı'da “aristokratik bir aşağılayıcılık” olduğunu söyleyen Ayvazoğlu, bunun hem “gayrı Türklere” hem de “avama” yönelik bir ırkçılık olduğunu ileri sürer (Ayvazoğlu, 2003b: 162-165).

³² İlk basım yılı, 1964.

Turkish Studies

de Avrupalı devletler için istedikleri koşulları yaratmanın bir adımıdır. Osmanlı Bankası'nı basan "Taşnaksütyon" komitecilerine gerekli yardımı, bir silâh ve cephane deposu hâline gelen Kumkapı Ermeni Kilisesi sağlamıştır. Bu isyanların altında, zaman zaman depreşen "Büyük Ermenistan hülyâsı" vardır. Ayrıca bu ayaklanmalar, "yabancı müdahalesini üstlerine çekmenin bir taktiği"dir. İsyânların çıkış sebeplerinden biri de Rusların yayılmacı politikasıdır. Ruslar, "Ermeni iştihâsını" Türk sınırlarına yöneltmeye çalışmaktadır. Avrupa ise, kendi menfaatleri için bir Klıkya devleti kurulmasını desteklemektedir. Aslında Rusya ve Avrupa için önemli olan, Ermeni istiklâli değil, "bu istiklâl fikrini, kendi lehlerine olduğu kadar Türkler aleyhine kullanmak keyfiyetinin bir neticesinden ibâretti(r)." (Ayverdi, 2007: 48-49).

İbrâhim Efendi Konağı'nın geçimini üstlendiği Zaruhi adlı yaşlı Ermeni kadın, şehirdeki Ermeni isyanlarından sonra, konak halkının beklemesine rağmen, konağa bir daha uğramaz. İşin peşine düşen konak halkı, acı gerçeği öğrenmekte gecikmez. Onun öldüğünü ya da hasta olduğunu düşünen konak halkı yanılmıştır. Çünkü Zaruhi, yaşamaktadır ama gözü yaşlıdır. Bu yaşlar, olaydan duyduğu utançtan ya da üzüntüden değil, vuruşurken ölen oğlu için, onun "yarıda kalan ideali" içindir. Yıllarca konak halkını kandıran bu kadın ilâç parası, hekim parası diyerek aldığı yardımları "komitenin elebaşlarından" olan oğlu aracılığıyla Kumkapı Kilisesi'ndeki ihtilâl merkezine teslim etmiştir. Ama aynen imparatorluk gibi, konak da kendisine karşı girişilen bu teşebbüslerden ders almamıştır; çünkü "konak halkında, hâlâ düşmanı küçük görmek, düşmanı mühimsememek gibi zafer ve fütûhat devirlerinden arta kalmış bir zihniyetin tortu ve bakiyesi hüküm sürüyordu(r)." (Ayverdi, 2007: 49-50).

Samiha Ayverdi, Türk münevverinin hesapsız kitapsız Batı hayranlığının kof ve kafasız aristokrat kalabalığı içine de sızdığını ve bu kesimin de Marika'nın, Eleni'nin şapkasını giymekle, çocuğunu mürebbiyeye teslim etmekle Avrupalılaşaacağına inandığını dile getirir (Ayverdi, 1987: 127). Ayverdi'de azınlıklar, şekilci Batılılaşmanın kaynağı olarak görülürler. Aynı zamanda muzır fikirler, azınlıklar yoluyla insanımızı ve ülkemizi istilâ etmektedir.

İbrâhim Efendi konağına gelenler arasında terzi Fani ve Olga ile Raşel Acıman da vardır. Deryâ Kaptanı Hasan Paşa'nın kızı Hamîde Hanımefendi'nin aylıklı terzisi olan Raşel Acıman, İbrâhim Efendi'nin kızlarına kaçamak işler yapmaktadır. Evde nazı çekilen misafirlerden olan Raşel, kendi dikişini "haute couture" diye adlandırır, sanat yaptığını iddia eder. Moda, garpın en tehlikeli silahlarından biridir. Bu terzi kadınlar, yazara göre garba açılan kapılardır ve bunlar vasıtasıyla garp, Türk aristokrasisinin kapısını zorlamaktadır. Garp, çeşitli yollardan millî bünyeyi yıkıcı faaliyetlerine hız verirken imparatorluk da yalancı bir saadet devri yaşamaktadır.

(...) Raşel, Avrupa görmüş, Paris'te yaşamış bir kadındı. Kendi dikişini "haute couture" diye adlandırır: "Ben dikiş dikmiyorum, kreasyon yapıyorum; bunlar beaux arts kategorisine girer" diye konak halkının yarı anlayıp yarı anlamadığı lâflar eder ve her fırsatta Avrupa'dan, Avrupa hayatının türlü zevk ve eğlencelerinden söz açarak dinleyenleri hayran bırakırdı.

Acaba İbrâhim Efendi, bu Olga'ların bu Fani'lerin, bu Raşel'lerin garba açılan birer arka kapı olduklarını biliyor muydu? Biliyorsa, evinin içine, Beyoğlu ile Paris'in bu kapılardan girmesi hoşuna gidiyor muydu? Ne ki, gitse de gitmese de yapacak başka bir şey yoktu. Zîra hem seviye bulunduğu âilelerin hepsinde bu Olga'lar, Fani'ler, Raşel'ler vardı. Ve garp, Türk aristokrasisinin kapılarını bu Avrupalı taslaklarının eli, dili ve zevkiyle zorluyordu. Fakat zorlanan, sâdece cemiyetin satıl üstü değerleri, muâşeret usûl ve erkânı olsa bir şey değildi. Ne çâre ki garp millî bünyenin kale bedeni gibi en sağlam en metin olan burcunu, bârûsunu yıkmış, bin yıllık târihinden akıp gelmiş hayat suyunu kurutmuş, en fenâsı kendi kendine düşman edip bir fikir ve duygu kararsızlığının şaşkınlığı içinde bırakmıştı. Şimdi bu, yolunu sapıtmış, bildiğini unutmuş, bileceğini kestiremez

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

olmuş cemiyetin hâli neye varacaktı? Eski istilâ [işgâl] ve ihtişam asırlarına bakınca temposu yavaşlamış, ferî sönmüş tâkatı kesilmiş olmasına rağmen gene de, mâzîden getirdiği sür'at ve bereket kalıntısı ile cemiyet çarkı, iyi kötü dönüyorsa da günün birinde mevcut ve süregelen hız tükenir olunca, birdenbire duracak ve işte o zaman İmparatorluk târihinin kıyâmeti kopacaktı. Henüz atlı arabalı, ayvazlı uşaklı konaklar, eski varlık ve dirliklerden, içlerinde birkaç bin kapı halkı olan vezir ve paşa saraylarından bir nebze olsun örnek veriyorsa da, bu, varlık gösteren yokluğun tâ kendisiydi. İmparatorluğun yıldızı söneli asırlar olmuşsa da aldatıcı şavkı [ışığı] hâlâ gözleri oyalıyordu (Ayverdi, 2007: 64-65).

“Muhafazakâr romanların” sayısal yetersizlikleri ve bütünlük arz etmemelerinden dolayı bir “kanon” oluşturamadığını belirten Türkeş, bu romanların hemen hepsinde ortak olan noktanın “aile” olduğunu kaydeder. “Aile kurumunun dağılmasının ve çöküşün kadın üzerinden temsili ise - aslında seçkinlikleriyle kimliklenen- yazarların ‘mahalle ahlak adabı’na teslimiyetinin ifadesi olarak” okunabileceğini ileri sürer. Türkeş, Halide edip gibi Münevver Ayaşlı ve Sâmîha Ayverdi'nin “köksüz ve görgüsüz buldukları Cumhuriyet'in ‘aşırılıklarına’, geçmişe, merkezinde ibadethanenin bulunduğu ‘mahalle ahlak ve adabı’na dönerek karşı çıktıklarını vurgular (Türkeş, 2003: 591-603). Ama bu değerler de tehdit altındadır. Bu tehdidin adı Batının içimizdeki ifsad edici uzantıları olan gayrimüslimlerdir.

Balkan Savaşları bittiğinde, devlet, âdeta bacağı ya da kolu kesilmiş bir insanı andırmaktadır. Halk ile devletin arası açılmış, iktisadî ve malî vaziyet bozulmuş, memleket İttihat Terakki'nin terör ve baskısı altında inler duruma gelmiştir. Ama halk, gerçek tabloyu bazı gözbağcılar yüzünden görememektedir. Bu kuvvet, İsrailoğulları'nın ta kendisidir. Ayverdi, bu süreçte Yahudi parmağına dikkat çekmiş, insanımızı bu “büyük ve sinsî tehlike”ye karşı uyarmıştır.

Fakat dört nala giden bir süvâri nasıl arkasında kabaran tozların içinde seçilip görülmezse, kütleler de kendilerini pençesine alan bu gizli kuvveti, yarattığı sun'î sisin arkasından bir türlü teşhis edemiyorlardı. Son asırlarda Türk'ün kaderine de pençesini geçiren ona türlü musîbet ve felâketler getiren bu meş'um ve esrârengiz süvâri, rivâyete göre İsrâiloğulları'nın ta kendisiydi. Evet, ırkını, şerîatını [kanun ve düzenini] yeryüzüne hâkim kılmak dâvâsına dört elle sarılmış bu fanatik ve fantastik kuvvetti (Ayverdi, 2007: 339-340).

Ayverdi (1978: 25-29), Yahudileri dünden bugün, yıkıcı hareketlerin odağı olarak görür. “Sistemli bozgunculuğun” sahipleri olan Yahudiler, ona göre, “yeryüzünü pençesinde zebun eylemek gayesi”ni gütmektedirler. Bunu da dünya siyasetini ve ekonomisini kontrolleri altına alarak yapmaktadırlar.

SONUÇ

Türk romanında (1950-1980) gayrimüslim azınlıklar, çeşitli bağlamlarda işlenmiştir. Türk roman yazarları sahip oldukları ideoloji ve dünya görüşleri doğrultusunda gayrimüslim azınlıkları, eserlerinde belli düşünceleri aktarmak ve ileri sürmek için ele almışlardır.

İnancıl Bakış ve Sınıf Gerçeği Açısından Azınlıklar adlı bölümde altı roman incelenmiştir. Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*'ta azınlıklara olumsuz bir açıdan bakmamış ve resmî ideolojinin, gayrimüslim azınlıklara uygun gördüğü muameleleri, Varlık Vergisi çerçevesinde açıkça ortaya koymuştur. Bu durum, onun bütün romanlarında görülen “resmî ideolojiyi teşrih masasına yatırma” anlayışıyla örtüşür.

Sevgi Soysal, incelediğimiz romanlar içerisinde Yahudilere karşı, koşulsuz olarak olumlu ifadeler kullanan tek yazardır. Yazar, onların incelmış zevklerini ve kültürlerini över. Yazarın

Yahudilere duyduğu sempatinin altında, Herkül Millas, aile kökeninin yattığını belirtir. Çetin Altan, *Bir Avuç Gökyüzü*'nde, gayrimüslim bir din adamı vesilesiyle sığ vatanseverlik ölçütlerini eleştirir ve azınlık düşmanlığının, birtakım kusurları örtmede ne kadar kullanışlı bir paravan olduğunu sergiler. *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda, Mustafa İnan, azınlıklara sempatiyle bakar. Yüzyıllardır beraber yaşadığımız azınlıklarla çok şey paylaştığımızı ve birbirimizi çeşitli yönlerden etkilediğimizi ifade eder. *Sarı Yazma*'da, Rifat Ilgaz, temizliklerini ve gündelik yaşamdaki incelmış zevk anlayışlarını övdüğü Rumların yöreden göç etmelerinden üzüntü duyar. *Gurbet Kuşları*'nda Orhan Kemal ise, 6-7 Eylül Olayları'nı "Vandalizm, vahşet, ayıp" olarak niteler. İstanbulluların yüz yıllar geçse de bu "yağma"nın utancını duyacaklarını ileri sürer. Yazar, azınlıklara reva görülen muamelelerin sorumlusu olarak DP'yi gösterir.

Ulusalçı-Milliyetçi Bakış Açısından Azınlıklar bölümünde sekiz roman incelenmiştir. Azınlıklar konusunu, incelediğimiz dört romanında geniş ölçüde ele alan Attilâ İlhan'da, azınlıklara karşı cinsellikle sarmalanmış, şiddet yüklü bir öfkenin izleri görülmektedir. Yazarın cinsellikle ilgili ifadelerinin, bu kavramı bir tabu olmaktan çıkarmak için mücadele etmesi ve romanların bazı bölümlerinin psikanalitik bir bakışla yazmasından kaynaklandığı söylenebilir. (*Bıçağın Ucu*, *Sırtlan Payı*). Yazarın, İstanbul'un işgaline dâir söyledikleri tarihî gerçeklerle örtüşürken, bu durum roman kahramanlarının millî duygularla dolmalarına sebep olur (*Bıçağın Ucu*). Kurtlar Sofrası'nda Yahudiler, milliyetçilik-Türkçülük perspektifinden ele alınır. Yaraya Tuz Basmak'ta ise Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül Olayları ele alınır. Varlık Vergisi'nin azınlıklardan ziyade yerli ve milli tüccarı etkileyeceği belirtilirken, 6-7 Eylül Olayları, tarihi gerçekleri daha insanî bir perspektiften ele alır. *Sırtlan Payı*'nda Pandikyan Efendi, Osmanlıya bağlı bir Ermeni hatta Millî Mücadele taraftarıdır. İstanbul'un işgali ile ilgili Peyami Safa, Tanpınar vb. yazarların değindikleri bazı gerçekler de İlhan'ın eserleri ile koşutluk gösterir.

Samim Kocagöz, *İzmir'in İçinde* adlı romanında Levantenleri, ekmeğini yedikleri ve yaşadıkları Türkiye'nin dilini doğru dürüst konuşmamakla suçlar ve isterlerse, ülkeden defolup gideceklerini belirtir. *Rezil Dünya* romanında da Faik Baysal, Türkleşmiş bir Rum'a, Müslüman bir Türk'ten daha Müslüman ve Türk olduğunu, elinden gelse bütün Rumları Türk yapacağını söyler. Işınsoy, *Sanıcı*'da milliyetçi hassasiyetler üzerinden azınlıkları eleştirir. Onların Türkçe konuşmamaları, Işınsoy'nun öfke yüklü dilini onlara yöneltmesine sebep olur. Onları fiziksel değil kültürel bir tehdit olarak görür. Bunda da sol'un önemli bir dahli söz konusudur.

Küçük Ağa'da, yüzyıllarca birlik-beraberlik ve kardeşlik içinde yaşadığımız azınlıkların ihaneti önemli yer tutar. Türkler, zamanı gelince kendilerine yakışmasa da bu ihanetin acısını soracaklardır. Azınlıklar, Çolak Salih'in şahsında İmparatorluktan Türkiye Cumhuriyetine geçişi imleyen, "metamorfoz"un önemli bir unsurudurlar.

İslâmcı-Muhafazakâr Bir Bakış Açısından Azınlıklar adlı bölümde beş roman incelenmiştir. Peyami Safa (*Matmazel Noraliyanın Koltuğu*, *Biz İnsanlar*) ve Ahmet Hamdi Tanpınar'da (*Sahnenin Dışındakiler*), İstanbul'un işgali sırasında Rumlar ve Ermenilerin sevinç gösterileri, taşkınlıkları tenkit edilir. Bu unsurlar, millî kimlik için birer tehdit olarak görülür. İşgale ilişkin romanlarda verilenler, tarihî gerçeklikle paralellik içindedir. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda Ermenilerin Erzurum'da yaptığı vahşet ve katliamlar dikkatlere sunulur.

Münevver Ayaşlı, *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanında ülkemizi zenginleştirdikleri ve güzelleştirdikleri sürece gayrimüslimlere hoşgörülüdür, onlardan adeta övgüyle bahseder. Ama onun için Yahudi, Rum ve Ermeni kadınlar, özellikle de alt tabakadan olanlar, ahlâksız ve sefih Türk erkekleri için metres olmaya en iyi adaydırlar. Bu bölümlerde "aristokratik aşağılayıcılık" çok belirgindir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

Samih Ayverdi, *İbrahim Efendi Köşkü*'nde gayrimüslimlere kol kanat gerdiğimizi, özellikle Ermeniler, ama onların arkamızdan kuyumuzu kazdıklarını savunur. Memleketi yıkıma sürükleyen İttihatçıların en büyük yardımcısı, Yahudiler olarak ele alınır. Yahudiler, bu işi para ve fitne ile yapmaktadırlar. Ayrıca azınlıklar, Batının muzır fikirlerini harim-i ismetimize sokan acente gibi görülürler.

Çalışmamızda üzerinde durduğumuz romanlarda, ayrılıkçı düşünceler içerisinde olan Rumlar ve Ermeniler ihanet içinde gösterilirler. Özellikle sözü edilen romanlarda Rumlara bakışın bu çerçevenin pek dışına çıkmadığı görülmektedir. Buldukları yerlerde işgalci kuvvetlerden güç alarak türlü taşkınlıklar ve şımarıklıklar yapan, genel olarak Rumlar bazen de Ermeniler, roman kahramanlarının millî bir şuurla dolmalarına neden olurlar (Küçük Ağa'da Niko, Rezil Dünya'da Apostol, Biz İnsanlar'da Todori vb.) Rum ve Ermenilerden bazıları (Sırtlan Payı'nda Pandikyan Efendi; Küçük Ağa'da Doktor Minas, Kirye Vasili, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda Dimitri ve Madam Fotika vb.) ayrılıkçı düşünceler beslemedikleri ve yıllardır tebaası oldukları devlete ihanet etmedikleri için, hakperest ve sağduyunun temsilcisi olumlu tipler olarak çizilir.

Hosbsawn işaret ettiği gibi "milliyetçiliğin kavramsallaştırdığı bir 'millet' geleceğe dönük olarak" tanımlanmaktadır. Kedouri'nin "icat edilen bu doktrin" dediği ideoloji (Milliyetçilik), "eski zamanlarda kutsal metinlerin yaptığı gibi okurunu şekillendirme, kendine bağlama ve yönetme gücüne sahip olan (Chartier, 1998; aktaran: Özdemir, 2013: 97)" roman tarafından okurlarına aşılarda olup, aşılarda da devam edecektir.

1950-1980 yılları arasında yazılan romanlarda, roman yazarlarının gayrimüslim azınlıklara bakış açılarını belirlemeye çalıştığımız bu yazımızda, gayrimüslimlere karşı olumsuz bakışın daha ağır bastığı görülmüştür. 1980 sonrası Türk romanında da gayrimüslim azınlıklar konusunun, yazarların dünya görüşü ve sahip oldukları ideolojilerle ilişkili olarak, değişik bağlamlarda ele alındığı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, A. (2006). Ölmeye Yatmak. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktar, A.(2008), Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altan, Ç. (1979). Bir Avuç Gökyüzü. İstanbul: Milliyet Yayınları:
- Alver, B. (2004). *Hayatın Akışına Tanıklık Bağlamında Edebiyat Sosyolojisi*. Hece-Hayat Edebiyat Siyaset 90/91/92, Ankara: Hece Yayınları.
- Andaç, F. (2000). Adalet Ağaoğlu Kitabı/Sen Türkiye'nin En Güzel Kazası'nı (söyleşi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Anderson, B. (2011). Hayali Cemaatler/ Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması (Çeviren: İskender Savaşır). İstanbul: İletişim yayınları.
- Arseven, T.(2010), *Attilâ İlhan'ın Romanları ve Romancılığı* (Editör: Yakup Çelik), Attilâ İlhan, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Atay, O. (2003). Bir Bilim Adamının Romanı. İstanbul İletişim: Yayınları.
- Ayaşlı, M. (1968). Pertev Bey'in Üç Kızı. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Ayvazoğlu, B.(2003a), *Peyami Safa*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C:5/ Muhafazakârlık, s.220-229. İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2003b), *Münevver Ayaşlı*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C:5/ Muhafazakârlık, s.162-165. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayverdi, S. (1978). Kölelikten Efendiliğe. İstanbul: Damla Yayınevi.
- (1987). Bağ Bozumu/Hâtıralar-Makaleler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- (2007). İbrâhim Efendi Konağı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Azak, U.(2003), *Sâmiha Ayverdi*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C:5/ Muhafazakârlık, s.248-255. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bali, N.R.(2003), *Türk Anti-Semitizmi*, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C:5/ Muhafazakârlık, s.402-409. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baysal, F. (1972). Rezil Dünya. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Belge, M. (2009). “Genesıs/ Büyük Ulusal Anlatı ve Türklerin kökeni”. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2012). Militarist Modernleşme/Almanya, Japonya ve Türkiye. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benjamin, W.(1993). Pasajlar (Çeviren: Ahmet Cemal), İstanbul: YKY.
- Bora, T.(2009), Türk Sağının Üç Hâli/Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, T. (2003). Küçük Ağa. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1976), *Kurtuluş Savaşı: Niçin ve Nasıl?* Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, S:298 Temmuz 1976, s.113-116.
- Copeaux, E. (2003). *Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler*. MTSD C:4 Milliyetçilik, s. 44-52. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, N.(2011), *Tarık Buğra'nın Küçük Ağa Romanının Tahlihi* (Editörler: Mehmet Tekin-Ebrur Burcu Yılmaz) Tarık Buğra, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Doğan, M. H.(1976), *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, S:298 Temmuz 1976, s.7-40.
- Eagleton, T.(2004), Edebiyat Kuramı/Giriş (Çeviren: Tuncay Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eliade, M.(2001), Mitlerin Özellikleri (Çeviren: Sema Rifat), İstanbul: Om Yayınevi.
- Giddens, A. (1992). Modernliğin Sonuçları (Çeviren: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gündüz, O. Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların “Ulusal Kimlik” Edindirmedeki Rolü, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2007, Sayı 35.
- Güven, D.(2012), Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobsbawn, E. J. (2010). Milletler ve Milliyetçilik (Çeviren: Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ilgaz, R. (1990). Sarı Yazma. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Işınsu, E. (2008). Sancı. Ankara: Elips Kitap.

- İlhan, A. (1974). Sırtlan Payı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1996). Bıçağın Ucu. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (2007). Yaraya Tuz Basmak. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- (2010). Kurtlar Sofrası. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- (1993), Hangi Edebiyat, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jusdanıs, G. (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür/Milli Edebiyatın İcat Edilişi (Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kedourie, E. (1971). Avrupa’da Milliyetçilik (Çeviren: M. Halûk Timurtaş), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kemal, O. (2007). Gurbet Kuşları, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kocagöz, S. (1973). İzmir’in İçinde. İstanbul: Sinan Yayınları.
- (1976) *Niçin Kurtuluş Savaşı*, Türk Dili Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, S:298 Temmuz 1976, s.109-112.
- Kolcu, A.İ.(2011), *Yeni Bir Bedende Uyanmak ya da Küçük Ağa Romanında Metamorfoz*, (Editörler: Mehmet Tekin-Ebru Burcu Yılmaz) Tarık Buğra, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Koraltürk, M. (2011), Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köroğlu, E.(2010), Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918/Propagandadan Millî Kimlik İnşasına, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köseihal, N. Ş. (1964-1966), “*Edebiyat Sosyolojisine Giriş*”, Sosyoloji Dergisi, sayı: 19-20, İstanbul.
- Meriç, C. (2006). Sosyoloji Notları ve Konferansları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millas, H. (2005). Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1987). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1/Ahmet Mithat’tan A.H.Tanpınar’a. İstanbul: İletişim yayınları.
- (1994). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2/Sabahattin Ali’den Yusuf Atılgan’a. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Narlı, M.(2002), Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ökte, F.(1951), Varlık Vergisi Faciası, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Özdemir, H. (2013). Yeni İnsan ve Ulus Oluşumunda Roman Aşk, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Safa, P. (1993). Biz İnsanlar. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- (1999). Matmazel Noraliya’nın Koltuğu. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- (1995), Türk İnkılâbına Bakışlar, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- (1971), Din İnkılâp İrtica (Derleyenler: Ergun Göze-Nevzat Kösoğlu), İstanbul: Ötüken Yayınları.

-
- Solak, Ö.(2008), Romanda Öteki/Ötekinin Romanı [Osmanlı Romanında Yabancılar ve Azınlıklar(1896-1914)], Konya: Tablet Yayınları.
- Soysal, S. (1977).Yenişehir’de Bir Öğle Vakti. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanpınar, A. H.(2005). Sahnenin Dışındakiler. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toprak, Z.(1995), Türkiye’de Ekonomi ve Toplum/Milli İktisat-Milli Burjuvazi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkeş, A.Ö.(2003), *Muhafazakâr Romanlarda Muhafaza Edilen Neydi?* Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C:5/ Muhafazakârlık, s.590-603. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Watt, I.(2007), Romanın Yükselişi/Defoe, Richardson ve Fielding Üzerine İncelemeler (Çeviren: Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Yılmaz, E.B.(2005), *Tarık Buğra/İnsan ve Eser*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, XI+352 s.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Aydın, Y. (2016). “Milliyetçilik ve Yazın Bağlamında Türk Romanında (1950-1980) Gayrimüslim Azınlıklar / İngilizce Makale Adı”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9353>, p. 31-58.